

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal
ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X
December / Aralık 2020, 24 (2): 857-877

**Meçhul bir Yahudi Mühtedinin (14. yy.) Yahudiliğe Reddiyesi:
*Te'yîdü'l-mille***

The Polemic of an Unknown Jewish Convert to Islam (14th century): Ta'yîd al-millah

Yasin Meral

Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı
Associate Professor, University of Ankara Faculty of Theology Department of History of
Religions
Ankara, Turkey

yasinmeral1979@gmail.com orcid.org/0000-0001-5794-721X

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 24 August / Ağustos 2020

Accepted / Kabul Tarihi: 12 December / Aralık 2020

Published / Yayın Tarihi: 15 December / Aralık 2020

Pub Date Season / Yayın Sezonu: December / Aralık

Volume / Cilt: 24 **Issue / Sayı:** 2 **Pages / Sayfa:** 857-877

Cite as / Atıf: Meral, Yasin. "Meçhul bir Yahudi Mühtedinin (14. yy.) Yahudiliğe Reddiyesi: *Te'yîdü'l-mille* [The Polemic of an Unknown Jewish Convert to Islam (14th century): Ta'yîd al-millah]". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 24/2 (Aralık 2020): 857-877.

<https://doi.org/10.18505/cuid.784947>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright © Published by Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuid>

Abstract: In the polemical literature against Judaism, it is stated that Islam is the last religion, Prophet Muhammad was foretold in the Bible, and the Bible is distorted. Among the authors of such works, there are many who embraced Islam from Jews and Christians. Through their works, these converts show Muslims how serious they are in embracing Islam. In this article, the treatise under the evaluation was first brought to the agenda in 1867 by Gustav Flügel (d. 1870). Flügel claimed that the author of the treatise was a Spanish or Moroccan convert Jew named Rakili. However, recent researches have revealed that Rakili is the name of the copyist and the author is an unknown Jew. Due to the Hebrew words in the text of the treatise, the author is thought to be a Jewish convert. The author of the treatise makes use of intensive quotations from Tanakh. However, it seems that the criticism of the treatise is not as strong as Ibn Hazm. The author also quotes from the Jewish oral tradition. Although the author is thought to be a Jewish convert, it is difficult to say that there is a very strong polemic of Judaism. Rather than showing that the Torah has been tampered with, using the passages of Tanakh, he wants to demonstrate that the Israelites went astray. In doing so, he tries to refute the Jewish claim of chosenness. Instead of stating that the Jews were not at the point of religious representation of God's message, the author claims that Muhammad's followers were the addressees of this election. This method, which we occasionally encounter in other polemical treatises, appears as a much more intense and central agenda in this treatise. The most original aspect of this treatise at issue is the Ishmael-Isaac, Hagar-Sarah and Moses-Muhammad comparisons. The author insistently emphasizes that the chosen line is not the lineage of Isaac, but the lineage of Ishmael. As a natural consequence of this, he tries to prove that Muhammad is the greatest prophet to be obeyed and followed. What is interesting here is that the author, as a Jewish convert, tried to refute the idea of the chosenness of Jewish nation. According to him, there is an election not through Sarah and Isaac, but through Hagar and Ishmael. It is seen that those who have converted do such things both to prove their sincerity and to be accepted by Muslim administrators. The author's glorifications of the Prophet Muhammad and his miracles by scorning Moses' miracles and Jewish ancestors can be described as an extreme attitude in this sense. The author also devotes a place to the subject of Biblical prophecies about the Prophet Muhammad. In this part, the author of the treatise stated that the gematria (abjad) value of some words in the Torah and the word Muhammad are equal. He claims that there are passages pointing to Muhammad. However, these passages are known in the polemical literature and are issues that were mentioned before the author. Apart from these widely known passages, there are some other passages he quoted. But these passages are also based on strained interpretations. Again, in some passages he quoted from Tanakh, it is seen that he was flexible and not loyal to the text. One of the points that the author dwells upon is the sins committed by the Israelites and the curses that were inflicted on them. The author of treatise supports this with passages different from Tanakh. Drawing attention to the fact that the Jews were cursed in their own books, which they consider sacred, the author tries to show that a nation so cursed cannot be a chosen people. The author, contrary to the Jews' expectation of the Messiah, points out that Jesus will come back, break the cross, kill the pig, and rule the earth. The writer, who reported the hadith that the Jews would be killed in the End Times, even reports that when the Jews hid behind the stones, the stones would say "There is a Jew behind me, come and kill". According to him, the time for Jews to repent has passed, because they could not take this opportunity by denying Muhammad either. The author has an interesting explanation as to why the hereafter and resurrection are not mentioned in the Torah. According to this claim, when God sent down the Torah to Moses, he ordered the Israelites to keep their orders and refrain from their prohibitions. Since God knows the hardness and stubbornness of the hearts of the Israelites, that most of them are devilish, engaged in magic and pagan cults, and prefer the world to the hereafter, he did not mention the issues such as heaven, hell, reward and punishment in the Torah. On the contrary, in many parts of the Torah, God said to them if you keep my orders, your sustenance will increase, your generation will increase, fertility will increase, and you will win victories over your enemies.

Keywords: History of religions, Judaism, Biblical prophecies about Prophet Muhammad, Hagar, Ishmael, Torah, Children of Israel.

Meçhul bir Yahudi Mühtedinin (14. yy.) Yahudiliğe Reddiyesi: *Te'ýfdü'l-mille*

Öz: Reddiye literatüründe İslam'ın son din olduğu, Hz. Muhammed'in Tevrat ve İncil'de müjdelendiği ve Kitabı Mukaddes'in tahrif edildiği gibi konulara odaklanılmaktadır. Bu tür eserlerin yazarları arasında Yahudi ve Hıristiyanlardan İslam'ı seçenler de sayıca çoktur. Bu vesileyle bu mühtediler, İslam'ı seçmekte ne kadar ciddi olduklarını da Müslümanlara göstermiş olmaktadır. Bu makalede incelenen reddiye, ilk olarak Gustav Flügel (öl. 1870) tarafından 1867 yılında gündeme getirilmiştir. Flügel, metnin yazarının Rakili adında İspanyalı ya da Faslı bir mühtedi Yahudi olduğunu iddia etmiştir. Fakat yapılan araştırmalar, Rakili'nin müstensihin adı olduğunu, müellifin ise meçhul bir Yahudi olduğunu ortaya koymuştur. Risale metninde yer alan İbranice kavramlar sebebiyle müellifin Yahudi bir mühtedi olduğu düşünülmektedir. Reddiye yazarı, Tanah'tan yoğun alıntılara müracaat etmektedir. Yine de metnin tenkidinin İbn Hazm kadar güçlü olmadığı görülmektedir. Müellif bunun dışında Yahudi sözlü geleneğinden alıntılarda bulunmaktadır. Her ne kadar metin yazarının mühtedi bir Yahudi olduğu düşünülse de Yahudilik bilgisi açısından çok güçlü bir reddiye olduğunu söylemek güçtür. Reddiye yazarı, Tanah'ın tahrif edildiğini göstermekten ziyade Tanah'ın pasajlarından İsrailoğullarının yoldan çıktıklarını göstermek istemektedir. Böyle yaparak o, Yahudilerin seçilmişlik iddiasını çürütmeye çalışmaktadır. Yahudilerin dini temsil noktasında bulunmadığını ifade eden müellif, Hz. Muhammed'in takipçilerinin bu seçilmişliğin muhatabı olduğunu öne sürmektedir. Diğer reddiyelerde de yer yer karşılaştığımız bu metot, bu reddiyede çok daha yoğun ve merkezi bir gündem olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada incelediğimiz reddiyenin en orijinal tarafı, İsmail-İshak, Hacer-Sara ve Hz. Musa-Hz. Muhammed karşılaştırmasıdır. Müellif, seçilmiş soyun İshak soyu değil İsmail soyu olduğunu ısrarla vurgulamaktadır. Bunun doğal sonucu olarak Hz. Muhammed'in tabi olunması gereken en büyük peygamber olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır. Burada ilginç olan husus, Yahudi kökenli birisi olarak reddiye yazarının Yahudilerin seçilmiş millet düşüncesini çürütmeye gayret etmesidir. Ona göre Sara ve İshak üzerinden değil Hacer ve İsmail üzerinden bir seçilmişlik söz konusudur. İhtida eden kişilerin gerek samimiyetlerini ispat etmek gerekse Müslüman idareciler nezdinde hüsn-ü kabul görmek adına bu tür şeyler yaptıkları görülmektedir. Müellifin, İsmail'i ve Hz. Muhammed'i överek yüceltmesinin yanında Hz. Musa'nın mucizelerini küçümsemesi ve Yahudi atalarını basit görmesi de bu anlamda uç bir tavır olarak nitelendirilebilir. Müellif, *be-şairü'n-nübüvve* konusuna da yer ayırmaktadır. Risale yazarı, bu kısımda Tevrat'ta bazı kelimelerin ebced değerleriyle Muhammed kelimesinin ebced değerinin eşit olmasından hareket ederek Tevrat'ta Hz. Muhammed'e işaret eden pasajlar olduğunu iddia etmektedir. Fakat bu pasajlar reddiye literatüründe bilinen pasajlar olup müelliften önce de dile getirilmiş hususlardır. Yayıgın olarak bilinen bu pasajların dışında aktardığı başka yerler de mevcuttur. Fakat bu pasajlar da zorlama yorumlara dayanmaktadır. Yine Tanah'tan aktardığı bazı pasajlarda esnek davrandığı ve metne sadık kalmadığı görülmektedir. Müellifin üzerinde durduğu hususlardan birisi de İsrailoğullarının işlediği günahlar ve başlarına gelen lanetlerdir. Reddiye yazarı, bunu Tanah'tan farklı pasajlarla desteklemektedir. Bizzat Yahudilerin kutsal kabul ettikleri kendi kitaplarında lanete uğradıklarının anlatıldığına dikkat çeken müellif, bu kadar lanete uğramış bir toplumun seçilmiş bir halk olamayacağını göstermeye çalışmaktadır. Yazar, Yahudilerin Mesih beklentisinin aksine Hz. İsa'nın nüzul edeceğine, haçı kıracağına, domuzu öldüreceğine, yeryüzünde hâkim olacağına işaret etmektedir. Ahirzamanda Yahudilerin öldürüleceğine dair hadisi nakleden yazar, hatta Yahudilerin taşların arkasına saklandıklarında taşların dile gelerek "Arkamda Yahudi var, gel öldür" diyeceğini nakletmektedir. Ona göre Yahudilerin tövbe zamanı geçmiştir. Zira onlar Hz. İsa'yı da Hz. Muhammed'i de inkâr ederek bu fırsatı değerlendirememişlerdir. Müellifin, Tevrat'ta neden ahiret ve haşirden bahsedilmediğine dair ilginç bir açıklaması bulunmaktadır. Buna iddiaya göre Allah, Hz. Musa'ya Tevrat'ı indirdiğinde İsrailoğullarına emirlerini tutmalarını ve yasaklarından kaçınmalarını

emretti. Allah, İsrailoğullarının kalplerinin katılgını ve inatlarını, çoğunun zındık, sihirle uğraşan ve putperest olduğunu, dünyayı ahirete tercih ettiklerini bildiği için Tevrat'ta cennet, cehennem, sevap ceza gibi hususlardan bahsetmedi. Bilakis bunun yerine Tevrat'ın birçok yerinde emirlerimi tutarsanız rızkınız artar, nesliniz çoğalır, bereket artar, düşmanlarınıza karşı zaferler kazanırsınız şeklinde vaatler bildirdi.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Yahudilik, Beşairü'n-nübüvve, Hacer, İsmail, Tevrat, İsrailoğulları.

Giriş

Reddiye literatürü İslam geleneğinde önemli bir yere sahiptir. İslam'ın hak ve son din olduğu, Hz. Muhammed'in son peygamber olarak Tevrat ve İncil'de müjdelendiği, diğer dinlerin hükmünün kalmadığı tezleri üzerine kurulu olan bu literatür, Yahudi ve Hıristiyanlardan İslam'ı seçerek eski dinlerine karşı reddiyeler kaleme alan müellifler tarafından daha da zenginleştirilmiştir. Bu makalede incelenen reddiye, Viyana'daki bir el yazması üzerinden ilk olarak Gustav Flügel (öl. 1870) tarafından 1867 yılında araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.¹ Flügel, metnin yazarının Rakili adında İspanyolu ya da Faslı bir mühtedi Yahudi olduğunu iddia etmiştir. Daha sonra 1909 yılında Asin Palacios, aynı yazmanın 1361 yılında istinsah edilmiş bir nüshasını Madrid'de bulmuş ve yazarın Aragonlu bir Morisko olduğunu iddia etmiştir.² Fakat metnin tahkikini yapan Leon Jacob Kassin, Rakili'nin müstensihin adı olduğunu, müellifin ise meçhul bir Yahudi olduğunu tespit etmiştir.³ Viyana nüshasında müstensih, metnin sonunda risalenin istinsahının 1405 yılında Yahya b. İbrahim b. Ömer er-Rakili tarafından Huesca'da (İspanya) yapıldığını belirtmektedir. Metin içerisinde yer alan İbranice kelime ve kavramlar sebebiyle müellifin Yahudi bir mühtedi olma ihtimali gündeme gelmiştir. Bu kelimeler bazen Arap harfleriyle bazen de İbrani harfleriyle yazılmıştır.⁴ Kassin, geniş örneklerle müellifin Saadya'nın Arapça Tevrat tercümesinden yararlanarak Tanah'tan alıntılar yaptığını göstermektedir.⁵

Müellif; besmele, hamdele ve salvele girişinden sonra Hz. Muhammed'in peygamberliğinin diğer şeriatları ve dinleri nesh ettiğini belirtmektedir (*inteseha bi-şer'ihî ve milletihî cemia's-şerâi vel-milel*).⁶ O, memleketi Huesca'da Yahudilerin, Hz. Muhammed'e iftira ettiklerine, onun hakkında yalan şeyler söylediklerine ve nübüvvetini kabul etmediklerine şahit olduğunu belirtmektedir. Yazara göre Yahudiler, Hz. Muhammed'e ve Müslümanlara iftira atacaklarına kendilerine bakmalıdırlar. Ona göre Yahudilerin tarihi, Allah'a isyan, şeriata muhalefet ve peygamberlere başkaldırı şeklinde geçmiştir. Bu sebeple de Müslümanlara ve peygamberine söz söyleme hakları bulunmamaktadır.

Reddiye yazarı, Yahudilerin iddiaları karşısında onlara cevap vermek için Tevrat, Zebur ve peygamberlerin kitaplarını elden geçirdiğini ve onların iddialarına reddiye niteliğinde deliller bulduğunu belirtmektedir. Allah'ın Yahudileri nasıl zelil edip lanetlediğini, Allah'ın sözlerini nasıl değiştirdiklerini, Allah'a verdikleri ahdi ve misakı nasıl bozduklarını ve Tevrat'a yaptıkları eklemeleri ele alacağını ve eserinin adını da *Teyidü'l-Mille* olarak isimlendirdiğini belirtmektedir.⁷ Risalenin adının *Teyidu'l-Mille* oluşu da Yahudiler arasında benzer anlamlara gelen Avignonlu Rabbi Mordehay ben Yehosofa'ya (13. yy.) ait *Mahazik Emuna*, Rabbi

¹ Gustav Flügel, *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien* (Wien 1867), 3/108.

² Miguel Asin Palacios, "Un tratado morisco de polemica contra los judios", *Melanges Hartwig Derembourg* (Paris: Ernest Leroux, 1909), 343-366.

³ Leon Jacob Kassin, *A Study of Fourteenth-Century Polemical Treatise 'Adversus Judaeos' (Arabic Text)* (New York: Columbia Üniversitesi, Doktora Tezi, 1969), 1-4.

⁴ Kassin, *A Study of Fourteenth-Century Polemical Treatise 'Adversus Judaeos' (Arabic Text)*, 4-10.

⁵ Kassin, *A Study of Fourteenth-Century Polemical Treatise 'Adversus Judaeos' (Arabic Text)*, 30-61.

⁶ Kassin, *A Study of Fourteenth-Century Polemical Treatise 'Adversus Judaeos' (Arabic Text)*, 303. Risalenin Arapça metnine yapılacak atıflar *Te'yidü'l-mille* şeklinde olacaktır.

⁷ Kassin (ed.), *Te'yidü'l-mille*, 304.

İshak ben Avraham Troki'ye (öl. 1594) ait *Hizuk Emuna* ve Tordesillaslı Rabbi Moşe ha-Kohen'e (14. yy.) ait *Ezer ha-Emuna* isimli reddiyeleri hatırlatmaktadır.⁸ Ayrıca Ludovico Maracci (öl. 1700), 1691 yılında Kur'an'a reddiye amaçlı kaleme aldığı *Prodromus Ad Refutationem Alcoran* adlı eserinde *Teyidü'l-Mille*'ye bolca atıf yapmaktadır. Kassın, neşrinde bu atıflara geniş yer vermektedir.⁹ Bu risalenin daha sonra Aljamiado (Arap harfleriyle İspanyolca) yazı sitilinde çevirisi yapılmıştır.¹⁰

Müellif, Yahudilere Kur'an üzerinden cevap verme yerine onların kabul edeceği kitaplar üzerinden cevap vermeyi tercih ettiğini dile getirmektedir. Ona göre bir Müslümanın Kur'an üzerinden onlarla tartışması doğru değildir, nitekim Kur'an da bunu yasaklamaktadır. Ona göre "Siz müşriklerin Allah'ın dışında tapındıkları putlara sövmeyin. Aksi takdirde onlar da cahillik ve taşkınlık ederek Allah'a söverler"¹¹ ayeti bu metoda delildir. Yine "Kendilerine kitap verilenlerle mücadelenizi en güzel şekilde yapın"¹² ayeti de ona göre Tevrat'tan Yahudilerin bildiği şeylerle tartışma anlamındadır. Öyle ki onlar Tevrat'tan gösterilecek delilleri yalanlayamayacaklardır. Tanımadıkları ve kabul etmedikleri Kur'an üzerinden onlarla tartışmak doğru değildir.¹³ Her ne kadar müellif bunu kendisine has bir metot gibi sunmaya çalışsa da reddiye geleneği muhatabın kutsal metni üzerinden karşı tarafı ilzam etme üzerine kuruludur. Bu durum, bütün din mensupları için geçerlidir. İslam âlimleri de Yahudiliğe ve Hıristiyanlığa reddiye yazarken Tanah'tan ya da Yeni Ahit'ten deliller sunarak iddialarını dile getirmektedirler.

Müellif, eserini beş bölüme ayırmaktadır. İlk bölümde İsmail, oğulları, Allah'ın Tevrat'ta İsmail'i ve soyunu kutsaması ve kıyamete kadar hayırlar vadetmesi anlatılmaktadır. Bu bölümde yedi alt başlık bulunmaktadır. Beş alt başlıktan oluşan ikinci bölümde şeriatlar ve nesh konusu işlenmektedir. Bu bölümde Yahudilerin, Allah'ın kendilerinden başka bir millete kitap ve şeriat vermediğine dair iddiaları reddedilmektedir. Üçüncü bölüm; Hz. Muhammed'in üstünlüğü, Tevrat'ta ve peygamber kitaplarında zikredilişine dair ve beş alt bölümden oluşmaktadır. Dördüncü bölüm; Hz. Muhammed'in mucizeleri, İsrailoğullarının Hz. Musa'nın ve diğer peygamberlerin peygamberliğine dil uzatmalarına dairdir. Buradaki amacının peygamberleri karalamak olmadığına değinen müellif, peygamberlerin günahları berri olduklarını, bununla Hz. Muhammed'in büyüklüğünü göstermek istediğini belirtmektedir. Beşinci bölüm; Yahudilerin inkârları, ahdi ve misakı çiğnemeleri, Allah'ın bu sebeple Yahudileri kıyamete kadar İbranice ifadeyle *galut* ile cezalandırmasına dairdir.¹⁴ *Galut* ile kölelik ve zillet içerisinde sürgün hayatı yaşamaları kastedilmektedir.¹⁵

Tespit edebildiğimiz kadarıyla doğrudan bu reddiyeyi konu alan tek çalışma, Kassın tarafından yapılan bir doktora tezidir.¹⁶ Kassın, bu çalışmasında hem reddiyenin tahkikini yapmış hem de İngilizce çevirisini yayınlamıştır. Bu tezin dışında yabancı dillerde de Türkçede de konuyla ilgili bir çalışma bulunmamaktadır. Müellifin mühtedi bir Yahudi olması da Yahudiliğe karşı yazılmış bu reddiyeyi dikkate değer kılan hususlardandır. Reddiye literatürüne önemli bir katkı olduğunu düşündüğümüz bu reddiye makalemizde farklı açılardan inceleme konusu yapılacaktır. Müellifin Yahudilik bilgisi, reddiyenin özgünlüğü, diğer reddiye-

⁸ Kassın, *A Study of Fourteenth-Century Polemical Treatise 'Adversus Judaeos' (Arabic Text)*, 66.

⁹ Kassın, *A Study of Fourteenth-Century Polemical Treatise 'Adversus Judaeos' (Arabic Text)*, 70-82.

¹⁰ Gerard Wiegers, *Islamic Literature in Spanish and Aljamiado* (Leiden and New York: Brill, 1994), 63-65.

¹¹ *Yüce Kur'an*, çev. Abdulkadir Şener, Cemal Sofuoğlu, Mustafa Yıldırım (İzmir: Türkiye Diyanet Vakfı Yayinevi, 2016), el-En'âm 8/108.

¹² el-Ankebût 29/46.

¹³ Kassın (ed.), *Te'yidü'l-mille*, 304-305.

¹⁴ Konuyla ilgili ayet için bk. el-Hasr 59/3.

¹⁵ Kassın (ed.), *Te'yidü'l-mille*, 306.

¹⁶ Leon Jacob Kassın, *A Study of Fourteenth-Century Polemical Treatise 'Adversus Judaeos' (Arabic Text)* (New York: Columbia Üniversitesi, Doktora Tezi, 1969).

lerden farklı ve benzer yönleri makalede ele alınacaktır. Bu makalede risalenin içeriği, müellifin ayırımına göre değil konu açısından anlamlı başlıklara bölünerek incelenecektir. Bu çerçevede İsmail-İshak ve Hacer-Sara karşılaştırması, beşairü'n-nübüvve, Hz. Musa-Hz. Muhammed karşılaştırması, İsrailoğullarının günahları ve lanetlenmeleri ve son olarak tahrif, nesh ve beda konusu ele alınacaktır. Bu konular ele alınırken reddiye geleneğinde bu hususların nasıl ele alındığına dair yer yer karşılaştırmalara gidilecektir. Risale incelenirken özellikle bu risaleye özgü karşılaştığımız hususlar dikkate alınmaya çalışılacaktır.

1. İsmail-İshak ve Hacer-Sara Karşılaştırması

Müellifin üzerinde durduğu en temel konulardan birisi, Hz. İsmail'in nesebi ve Arapların onun soyundan gelişi hakkındadır. İsmail'in on iki oğlu olduğunu belirten müellif, Arapların ondan türediğini dile getirmektedir. Reddiye yazarı, sırayla İsmail'in on iki oğlunu saymaktadır: Nevayot, Kedar, Adbeel, Mivsam, Mişma, Duma, Massa, Hadat, Tema, Yetur, Nafis, Kedema.¹⁷ O, Allah'ın İsmail ve neslini şeref ve övünç olarak diğer milletlerden daha yüce kıldığını ve mülk ve nübüvvetle onları şereflendirdiğini belirtmektedir. Müellif, buna delil olarak Tevrat'tan iki cümleyi alıntılar. Bunlardan ilki, "O herkese, herkes de ona karşı çıkacak. Kardeşlerinin hepsiyle çekişme içerisinde olacak",¹⁸ diğeri de "Onu verimli kılacak, soyunu alabildiğine çoğaltacağım"¹⁹ cümlesidir. Müellif, daha sonra Hz. İbrahim'in neslinin çok olmakla müjdelendiğini anlatmaktadır.²⁰ İsmail isminin *şama'el* (Allah işitti) kelimesinden geldiğini belirten müellif, bunun *semiallahu* anlamına geldiğini, Allah'ın İbrahim'in yakarışını işittiğini belirtmektedir. İsmail ismiyle İbrahim neslinden kimsenin isimlendirilmediğini belirten müellif, bu ismi daha annesi Hacer'in karnındayken Allah'ın ona verdiğini, kendi ismini de ismine eklediğini belirtmektedir. Ona göre, böylece Allah'ın İsmail'e diğer milletlerden daha fazla olmak üzere nübüvvet ve iktidar vereceğinin gerekliliği ortaya çıkmıştır.²¹

Müellif, gerçek anlamda seçilmiş evladın İsmail olduğunu iddia etmektedir. Ona göre hakiki anlamda nesil kelimesi İsmail için kullanılmaktadır. Zira Kur'an'da da belirtildiği üzere *ve-vehebnâ lehu İshâke ve Ya'kûbe nâfileten*²² denilmektedir. Nafile kelimesinin ziyade anlamına geldiğine dikkat çeken yazar, bu durumda İshak ve Yakup neslinin tali olduğunu iddia etmektedir. Zira İbrahim'e bahşedilen asıl nesil ve zürriyet, İsmail ve soyudur. Müellif, burada İsmail'in doğumunun anlatıldığı Yaratılış Kitabı 16. babın Arapça tercümesini paylaşmaktadır.²³ Yazarın İsmail'in asıl evlat olmasıyla ilgili bir diğer iddiası da Hz. İbrahim'in adının Avram'dan Avraham'a dönüşmesidir. Yazar, bu isim değişikliğinin İsmail'in doğumunun hemen ardından gerçekleştiğine dikkat çekmektedir. İbrahim'in adının değişmesinin ve Tanrı'nın sünnet anlaşması yapmasının İsmail doğduktan sonra gerçekleştiğini (Yar. 16-17. baplar), bu anlamda İbrahim'in bereketlenmesinin İsmail'in dünyaya gelmesiyle meydana geldiğini ifade etmektedir.²⁴

Müellif daha sonra Allah'ın, İbrahim'le yaptığı ahde değinmektedir. Allah'ın İbrahim'le konuşarak kendisiyle bir ahit yapacağını, ahdin sembolünün sünnet olduğunu ve soyunu çoğaltacağını bildirmekte. Reddiye yazarı, burada ahid konusunun anlatıldığı Yaratılış 17. babı aktarmaktadır.²⁵ Müellif, Yahudilerin ahdin İshak'la yapıldığını, Sara'nın da Hacer'den üstün olduğunu iddia ettiklerini aktarmaktadır. O, Yahudilerin Tevrat'a iman edip etmediklerinin sorulması gerektiğini öne sürmektedir. Zira ona göre Allah'ın İsmail'i nasıl kutsadığı

¹⁷ Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur İncil (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları, 2016), Yar. 25:13-15.

¹⁸ Yar. 16:12.

¹⁹ Yar. 17:20.

²⁰ Yar. 15:2-5.

²¹ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 307-308.

²² el-Enbiya 21/72.

²³ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 308.

²⁴ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 313.

²⁵ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 309.

açıkça Tevrat'ta yazmaktadır. Kutsama kelimesinin ahid kelimesinden daha üstün ve geniş kapsamlı bir kelime olduğunu ifade eden reddiye yazarı, bereket kelimesinin Allah'ın sıfatlarından üretilmiş bir kavram olduğunu belirtmektedir. *Tebarakallah* ifadesinin *tekaddese* anlamına geldiğini ifade eden müellif, bunda kutsallık ve arınma anlamının mevcut olduğuna dikkat çekmektedir. Bereketin ihsan, nimet, çokluk, azamet gibi pek çok anlamı içerdiğini dile getiren risale yazarı, ahid kelimesinin ise misak anlamına geldiğini belirtmektedir. Müellif ayrıca ahidin sadece İshak'la değil İsmail ile de yapıldığını belirtmektedir. Bu durumda "Seninle ve soyunla yaptığım anlaşmanın koşulu şudur"²⁶ diyerek İsmail'in de dâhil edildiğini, sonrasında ise "İsmail'e gelince seni işittim, onu kutsayacak, verimli kılacak, soyunu alabildiğine çoğaltacağım"²⁷ diyerek Allah'ın İsmail'i daha da ayrı bir konumda değerlendirdiğini öne sürmektedir.²⁸ Ahid kelimesinin vasiyet anlamına da geldiğini belirten müellif, tufan sonrasında Allah'ın Hz. Nuh ve soyuyla ahit yapmasına ilaveten hayvanlar ve kuşlarla da ahit yaptığını belirtmektedir. İshak ve soyuyla yaptığı ahidin de buna benzer bir ahit olduğunu belirten müellif, Nuh ve nesliyle, İshak ve nesliyle ve hayvanlarla yapılan ahidin hangisinin üstün olduğunu birbirinden ne farkı olduğunu sorgulamaktadır.²⁹

Reddiye yazarı, Kenan topraklarının İshak ve soyuna değil İsmail ve soyuna vadedildiğini iddia etmektedir. O, buna delil olarak İsmail için söylenen "O herkese, herkes de ona karşı çıkacak. Kardeşlerinin hepsiyle çekişme içinde yaşayacak"³⁰ cümlelerini delil göstermektedir. Bu cümleler Tevrat'ın eski Türkçe çevirisinde "Onun eli herkese karşı ve herkesin eli ona karşı olacak ve bütün kardeşlerinin şarkında sakin olacaktır" şeklinde tercüme edilmiştir. Müellife göre onun elinin tek başına herkese karşı olması, herkesin üzerinde olması yani riyaset ve liderlik anlamına gelmektedir. Bu da doğal olarak ona göre vadedilen toprakların yönetiminin İsmail soyunda olacağını göstermektedir.³¹

Müellif, Yahudilerin Hacer'i küçümsediklerini, Sara'nın Hacer'den üstün olduğunu ve Hacer'in İbrahim'e eş olmadığını sadece cariyeye olduğunu iddia ettiklerini nakletmektedir. Müellif, bu iddiaya tepki göstermekte ve bu insanların Tevrat'a iman edip etmediklerini sorgulamaktadır. Tevrat'tan "Saray, Mısırlı cariyesi Hacer'i kocası Avram'a karı olarak verdi"³² cümlesini alıntılıyan risale yazarı, bu kadar açık ifadeye rağmen Hacer'in eş olmadığını söylemelerini eleştirmektedir. Yazar, bir kadının nikâh kıyamayacağını, İbrahim'in de Hacer'le bildiğimiz anlamda bir evlilik gerçekleştirmediğini söyleyerek Yahudilerin bu sorunu çözmeye çalıştıklarını nakletmektedir. Bu iddianın zayıf olduğunu ifade eden müellif, Sara'nın kendisini İbrahim'e hibe ettiğini ve zevcesi olarak kabul edildiğini dile getirmektedir. Risale yazarı, Sara için de resmi bir evlilik sürecinin gerçekleşmediğine dikkat çekmektedir. Müellifin bu konuda verdiği örneklerden biri de Hz. Yakup'un, iki eşi Rahel ve Lea'nın cariyeleri olan Bilha ve Zilpa'dan çocuklarının olmasıdır.³³

Reddiye yazarı, Hacer'in Sara'nın cariyesi olması sebebiyle ondan düşük olmasına dair iddiaları da eleştirmektedir. Ona göre Yusuf'u satın alan Potifar, İsmailoğullarındandır. Müellif, "Siz İsmailoğullarının annesi Hacer, bizim annemiz Sara'nın cariyesiydi dersiniz, biz de sizin babanız bizim İsmailoğlu babamız Potifar'ın kölesiydi deriz" şeklinde cevap vermektedir. Benzer şekilde Yakup'un, abisi Esav'ın kölesi olduğunu ifade eden risale yazarı, büyüğün küçüğü emri altına aldığına dikkat çekmektedir. Yakup'un Esav'la karşılaştığında yedi kez

²⁶ Yar. 17:10.

²⁷ Yar. 17:20.

²⁸ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 310.

²⁹ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 310-311.

³⁰ Yar. 16:12.

³¹ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 311-313. Bu görüş İbn Kemmine'de de karşımıza çıkmaktadır. bk. Fatıma Betül Taş, "Yahudi Âlim Sad b. Mansûr İbn Kemmine'nin beşâiru'n-nubuvve ile İlgili Görüşleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 58/1 (2017), 52.

³² Yar. 16:3.

³³ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 314-315.

yere kapandığını da buna işaret olarak göstermektedir.³⁴ Ona göre kendi döneminde Romalıların Yahudileri hükümlerini altında yönetmeleri de bu duruma örnektir.³⁵ Müellifin, Potifar'ı İsmailoğullarından birisi olarak nitelemesi dikkat çekicidir. Tevrat'ın Yusuf'un Potifar'a satıldığı sahneyi anlatan Yaratılış 39. bapta Potifar sık sık "Mısırlı (Mitsrî)" olarak vurgulanır. Bu anlamda Tevrat ve geleneksel Yahudi inancı Potifar'ı Mısırlı olarak görmektedir. Bir diğer ifadeyle müellifin bu iddiasının Yahudi kaynaklarında bir karşılığı bulunmamaktadır.

Müellif, daha sonra İbrahim'in Mısır'da ve Gerar kralı Avimelek karşısında karısı Sara'dan "kız kardeşim" şeklinde bahsetmesini anlatan Tevrat pasajlarının Arapça tercümelerini vermektedir. Mısır kralının kızı olan Hacer'in kral tarafından Sara'ya cariye olarak verildiğini ve bunun Talmud'da yer aldığını belirten müellif, Talmud'a göre Hacer'in Tevrat'ta Ketura olarak isimlendirildiğini ve bunun güzel kokulu anlamına geldiğini belirtmektedir. Reddiye yazarı, Sara'nın ölümünden sonra "İbrahim bir kadınla daha evlendi, kadının adı Ketura'ydı"³⁶ cümlesinde Hacer'den bahsedildiğini, böylece Hacer'in Sara'dan daha düşük seviyede olmadığını iddia etmektedir. Hacer'in Mısır kralının kızı olarak bir köle statüsünde olmayacağını belirten müellif, Mısır kralının gördüğü mucizevi hadiseler karşısında kızını hediye olarak onlarla gönderdiğini belirtmektedir.³⁷ Müellifin burada Hacer'i cariye statüsünde düşük konumda gören Yahudilere Mısır kralının kızı olarak seçkin ve asil bir kadın olduğu vurgusuna yoğunlaştığı görülmektedir. Yahudi geleneğinde Hacer'in Firavun'un kızı olduğuna dair rivayetlere rastlanmaktadır.³⁸ Müellifin de bu rivayetleri esas aldığı görülmektedir. Hacer'in Ketura ile özdeşleştirilmesi de gelenekte karşımıza çıkmaktadır.³⁹

Müellifin Hacer'in Sara'ya üstünlüğü bağlamında değerlendirdiği bir diğer husus da Tanrı'nın meleğinin Hacer'e konuşması ve İsmail'in doğumunu müjdelemesidir (Yar. 16 ve 21. baplar). Bu meleğinin Cibril olduğunu belirten müellif, "Cibril, dünyada hangi kadına konuşmuştur ve hangi kadınla Allah bu şekilde konuşmuştur?" diyerek Hacer'in üstünlüğüne dikkat çekmektedir. Yazar, meleğinin evden kovulan Hacer ve İsmail'e su kuyusu sağladığını, bu suyun da zemzem olduğunu ifade etmektedir.⁴⁰ Tevrat'ta Hacer ve oğlu İsmail'in Paran çölünde yaşadıklarını nakleden müellif, Paran'ın Mekke olduğunu ifade etmektedir.⁴¹ Bilindiği üzere Paran, İslami reddiye literatüründe Mekke ve çevresiyle özdeşleştirilmektedir.

Müellif, bu risalesiyle Yahudilerin yalanlarını ve çirkinliklerini, Tevrat'ı nasıl yalanladıklarını desifre ettiğini iddia etmektedir. Ona göre Hacer, cariye olarak kabul edilip normal eş olarak sayılmasa bile yine Tevrat'ta başka örneklerle cariyelerin efendilerine çocuk doğurdıkları ve bu çocukların meşru olarak kabul edildiğine dair pek çok örnek vardır. Fakat Hacer-Sara karşılaştırması Yahudi geleneğinde karşımıza çıkmaktadır.⁴² İsmailoğullarının başlangıcı olarak Hacer'in Sara'dan düşük konumda olduğu Yahudi geleneğinin genel kabulüdür. Müellif, bu noktada İbrahim'in kardeşi Nahor'un cariyesini, Yakup'un iki cariyesini, Davud'un ve Süleyman'ın cariyelerini zikretmektedir. Ona göre cariyelerin çocuk doğurmaları ve bunların da Yahudiler nezdinde meşru evlat kabul edilmeleri bilinen bir durumdur.⁴³

Müellif, daha sonra Esav'dan kaçan Yakup'un, dayısı Lavan'ın yanına giderek kızları Rahel ve Lea ile evlenmesini nakletmektedir (Yar. 29. bap). Yakup'un, Rahel'le evlendiğini zannettiği halde zifaf gecesinin sabahında yatağında Lea'yı bulduğuna dikkat çeken müellif, şu ifadeleri kullanmaktadır: "Bir adam birisiyle evlilik akdi yapıyor fakat bir başka kadınla yatağa giriyor ve bu başka kadın da onun karısı olarak kalıyor, bu nasıl mümkün olur? Bu

³⁴ Yar. 33:3.

³⁵ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 316.

³⁶ Yar. 25:1.

³⁷ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 316-320.

³⁸ Bereşit Raba, 45:1.

³⁹ Bereşit Raba, 61:4.

⁴⁰ Yar. 21:19.

⁴¹ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 320-321.

⁴² Bereşit Raba, 45:1.

⁴³ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 322.

apaçık bir haramdır.” Müellif, Yakup’un iki cariyesi Bilha ve Zilpa’dan Dan, Naftali, Gad ve Aşer’in doğduğunu, bu durumda bu sülalelerden gelen İsrailoğullarının da cariye nesli olduğunu ifade etmektedir.⁴⁴ Müellif, ayrıca Yehuda ve Tamar kıssasını (Yar. 38. bab) naklederek Yahudilerin kendilerini Yehuda’nın soyundan geldiğini iddia ettiklerini, bu soyun da böyle gayri meşru ve gayri ahlaki bir ilişkinin neticesinde oluştuğunu söylemektedir.⁴⁵ Yehuda ve Tamar arasında yaşanan gayri-meşru ilişki sebebiyle Yahudilerin gayri meşru bir soyun çocukları olduğu iddiası Samuel Mağribi’de de görülmektedir. Mağribi, Yahudiler için gayri meşru nesil anlamında *mamzer* tabirini kullanmaktadır.⁴⁶

Reddiye literatürü incelendiğinde İsmail’in de İbrahim’in kutsanan ve övülen oğlu olduğu farklı Müslüman âlimler tarafından dile getirilmektedir. İsmail ile ilgili övgü dolu ifadelerden Hz. Muhammed’e işaret çıkaranlar olduğu gibi övgü ifadelerinin o soyun önemini ifade etmesi açısından değerli olduğu da dile getirilmiştir. Fakat ilginç bir şekilde diğer reddiye yazarlarından farklı olarak bu risalenin müellifinin İsmail’in üstünlüğüne daha fazla ilgi gösterdiği ve en önemlisi de İshak ve Yakup soyunun arizî/talî bir soy olup önemli olmadıklarını vurgulaması dikkat çekicidir ve risalenin özgün tarafını oluşturmaktadır. Diğer taraftan bu risalenin yazarının meçhul bir Yahudi olduğu düşünüldüğünde bu durumun daha da ilginç bir hal aldığı söylemek mümkündür. Özellikle etnik kimlik üzerinden seçilmişlik davası güden Yahudilerin aksine İsmail soyunun asıl seçilmiş soy olduğunu söylemesi dikkat çekicidir.

2. Beşairü'n-Nübüvve

Müellifin, risalesinde üzerinde önemle durduğu hususlardan birisi de Hz. Muhammed’in Yahudi kutsal kitabında müjdelenmiş olmasıdır. Yaratılış 17:20’de geçen *bim’od meod* (çok çok) ifadesinin Hz. Muhammed’e işaret ettiğini belirten müellif, *bim’od meod* kelimelelerinin ebced değerinin 92 ettiğini, Muhammed kelimesinin ebced değerinin de 92 olduğunu dile getirmektedir.⁴⁷ *Bim’od meod*, “İsmail ile ilgili olarak da seni duydum. Onu mübarek kıldım; onu verimli kılacağım ve sayıca çok çok artıracacağım”⁴⁸ cümlesindeki “çok çok” kelimesinin İbranice karşılığıdır ve reddiye geleneğinde Hz. Muhammed’e işaret olarak sıkça kullanılmıştır.⁴⁹

⁴⁴ Kassin (ed.), *Te’yîdü'l-mille*, 323.

⁴⁵ Kassin (ed.), *Te’yîdü'l-mille*, 323-325.

⁴⁶ Samuel Mağribî, *İfhamu'l-Yehûd*, ed. Moshe Perlmann, *Proceedings of the American Academy for Jewish Research* 32 (1964), 62-63. Ayrıca bk. Fatma Betül Taş, *Samuel b. Yahya el-Mağribî, İfhamu'l-Yehûd Adlı Eseri ve Reddiye Geleneğindeki Yeri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 72-73.

⁴⁷ Kassin (ed.), *Te’yîdü'l-mille*, 329.

⁴⁸ Yar. 17:20.

⁴⁹ Ali b. Rabban et-Taberî, *Kitābu'd-din ve'd-devle*, thk. Adil Nuveyhad (Beyrut: Dâru'l-Afâki'l-Cedîde, 1973), 131; Ali b. Rabban et-Taberî, *Hz. Muhammed'in (sav) Peygamberliğinin Delilleri*, çev. Fuat Aydın (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 162; Mağribî, *İfhamu'l-Yehûd*, 31-34; Ebu Muhammed Ali b. Ahmed bin Saîd ibn Hazm, *el-Usûl ve'l-furû'*, thk. Abdulhak et-Turkmani (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2011), 123; Şihâbu'd-Din Ebu'l-Abbas Ahmed b. İdris el-Karâfî, *el-Ecvibetu'l-fâhîra ani'l-es'ileti'l-fâcira*, thk. Mecdi Muhammed eş-Şihavî (Beyrut: Matbaatu Âlemi'l-Kutub, 2005), 177-178; Said b. Hasan el-İskenderî, *Mesâliku'n-nazar fi nübüvveti seyyidi'l-beşer*, ed. Sidney Adams Weston, *Journal of the American Oriental Society* 24/2 (1903), 325-326, 347; Ebu'l-Abbas Takıyyuddîn Ahmed b. Abdülhalîm İbn Teymiye, *el-Cevâbu's-sahîh li-men beddele dine'l-Mesîh*, thk. Ali b. Hasan b. Nasır (Riyad: Dâru'l-Asime, 1999), 5/ 211, 219-220; Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyub İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hidâyetu'l-hayârâ fi ecvibetu'l-Yehûd ve'n-Nasârâ*, thk. Osman Cuma Dümeyriyye (Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevâ'id, 1429), 126; Ebû Muhammed Abdulhak el-İslamî, *el-Husâmu'l-memdüd fi'r-reddi ale'l-Yehûd*, ed. Esperanza Alfonso (Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1998), 40. Abdulhak el-İslamî'nin reddiyesiyle ilgili detaylı bilgi için bk. Hatice Dağhan, *Abdülhak el-İslâmî'nin el-Husâmu'l-Memdüd fi'r-Redd Ale'l-Yehûd İsimli Reddiyesinin Analizi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2016).

Bim'od meod ifadesini *gematria/ebced* hesabıyla Hz. Muhammed'e işaret olarak açıklayan ilk Müslüman âlim tespitlerimize göre Samuel Mağribi'dir. Mağribi'den önce Ali b. Rabban et-Taberi⁵⁰ (öl. 865), İbn Kuteybe⁵¹ (öl. 889), Makdisi⁵² (10. yy) ve İbn Hazm⁵³ (öl. 1064) gibi âlimler de *bim'od meod* ifadesinin geçtiği Tekvin, 17:20'yi Hz. Muhammed'e işaret olarak eserlerinde kullanmışlardır. Fakat bu reddiye yazarları, cümlenin anlamı üzerinden bir çıkarımda bulunmuşlar ve *ebced* hesabı üzerinden bir açıklama yapmamışlardır. Bu kullanımın özellikle Samuel Mağribi'nin *İfhamu'l-Yehūd* adlı eseriyle yaygınlaştığı söylenebilir.⁵⁴

İbn Meymûn, Yemen Mektubu'nda *bim'od meod* ifadesinin İslam peygamberine işaret olamayacağını, ilgili ifadede sadece İsmail soyunun sayıca çok olacağına vurgu olduğunu iddia etmektedir.⁵⁵ Bu durum İbn Meymun'un bu ifadelerin Müslüman reddiye yazarları tarafından ebced yöntemiyle Hz. Muhammed'e işaret olarak alındığına dair bilgisinin olması açısından önemlidir. İbn Meymun'a göre İslam peygamberinin Tevrat ve İncil'de aranması gereken ismi Muhammed değil, Ahmed olmalıdır.⁵⁶ Kur'an'da "Onun ismini Tevrat'ta ve İncil'de Ahmed olarak yazılı bulacaklar"⁵⁷ şeklinde ayet bulunduğunu belirten müellif, bu sebeple de *bim'od meod* ifadesinin sayısal değeri ile Tevrat'ta yazıldığı iddia edilen Ahmed isminin ebced değerinin örtüşmediğini öne sürmektedir.⁵⁸ Ahmed kelimesinin ebced değerinin 53 olduğunu ifade eden İbn Meymûn, bunun da *bim'od meod* ifadesine denk gelmediğini vurgulamaktadır.⁵⁹ Saf suresinde "Bir zamanlar Meryemoğlu İsa da şöyle demişti: Ey İsrailoğulları! Ben Allah'ın size, elinizdeki Tevrat'ı tasdik edici ve benden sonra gelecek Ahmed adlı peygamberi müjdeleyici olarak gönderdiği bir elçiyim"⁶⁰ ayetinde Ahmed ismi geçmekte, fakat Hz. Muhammed'in Tevrat'ta geçen isminin bu olduğuna dair bir ifade yer almamaktadır. Yine Araf suresinde "İşte bu nitelikteki kimseler (günü geldiğinde) ellerindeki Tevrat ve İncil'de geleceği bildirilen Ümmi elçiye, o Peygambere uyarlar"⁶¹ şeklinde bir başka ayet yer almaktadır. İbn Meymûn bu iki ayeti "Onun ismini Tevrat'ta ve İncil'de Ahmed olarak yazılı bulacaklar" şeklinde birleştirerek aktarmaktadır.⁶²

Müellifin, Tevrat'ta Hz. Muhammed'e işaret ettiğini söylediği bir diğer ifade de Hz. Musa'nın ağzından nakledilen "Tanrı'n Rab aranızdan, kardeşlerinden benim gibi bir peygamber çıkaracak"⁶³ cümlesidir. Aynı ifadeler birkaç satır sonra Tanrı'nın ağzından "Onlara kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım. Sözlerimi onun ağzından işiteceksiniz. Kendisine buyurduklarımın tümünü onlara bildirecek"⁶⁴ şeklinde tekrar edilmektedir.

⁵⁰ Ali b. Rabban et-Taberi, *Kitābu'd-din ve'd-devle*, 131; Ali b. Rabban et-Taberi, *Hz. Muhammed'in (sav) Peygamberliğinin Delilleri*, 162.

⁵¹ Carl Brockelmann, "Ibn Gauzi's Kitab al-Wafa fi fadail al-Mustafa nach der Leidener Handschrift untersucht", *Beiträge zur Assyriologie und vergleichenden semitischen Sprachwissenschaft* 3 (1898), 46; Sabine Schmidtke, "The Muslim Reception of Biblical Materials: Ibn Qutayba and His *Alam al-Nubuwwa*", *Islam and Christian-Muslim Relations* 22/3 (2011), 254.

⁵² Mutahhar b. Tahir el-Makdisi, *Le livre de la création et de l'histoire (Kitābu'l-Bed' ve't-Tarih)*, ed. Clement Huart (Paris: Ernest Leroux, 1916), 5/ 30-31.

⁵³ İbn Hazm, *el-Usūl ve'l-Furū'*, 123.

⁵⁴ Mağribi, *İfhamu'l-Yehūd*, 32. Ayrıca bk. Taş, *Samuel b. Yahya el-Mağribi, İfhamu'l-Yehūd Adlı Eseri ve Reddiye Geleneğindeki Yeri*, 59-61; Fatıma Betül Taş, "Yahudi Asıllı Mühtedi Bilgin Samuel bin Yahyâ el-Mağribi'nin (ö. 1175) Yahudiliğe Reddiyesi: *İfhamu'l-Yehūd*", *Dini Araştırmalar* 18/47 (2015), 243-269.

⁵⁵ Musa ibn Meymûn, *İggeret Teyman*, ed. Abraham S. Halkin (New York: American Academy for Jewish Research, 1952), 40.

⁵⁶ İbn Hasday, bu ifadeyi "*mim-ha-mim-dal* şeklinde yazılan Muhammed" şeklinde çevirmektedir. bk. İbn Meymûn, *İggeret Teyman* (İbn Hasday tercümesi), 44.

⁵⁷ el-A'râf 7/157 ve es-Saf 61/6 ayetlerin birleştirilmiş halidir.

⁵⁸ İbn Meymûn, *İggeret Teyman*, 42, 44.

⁵⁹ İbn Meymûn, *İggeret Teyman*, 40.

⁶⁰ es-Saf 61/6.

⁶¹ el-A'râf 7/157.

⁶² İbn Meymûn, *İggeret Teyman*, 42, 44.

⁶³ Yas. 18:15.

⁶⁴ Yas. 18:18.

Müellife göre metinde geçen “kendisine buyurdularım” ifadesi Kur’an’a işaret etmektedir. Yazarın nakline göre, Yahudiler burada kastedilen peygamberi Eyüp ve diğer peygamberler olduğunu iddia etmektedirler.⁶⁵ Bu iddiaya göre İsrailoğullarının İsmailoğulları dışında da kardeşleri vardır. Müellif ise Yahudi geleneğine göre Esavoğullarından peygamber gelmediğini, bu sebeple bu iddialarının doğru olmadığını belirtmektedir. Diğer taraftan gelen peygamberin İsrailoğullarından da olmasının imkânsız olduğuna dikkat çeken müellif, buna delil olarak “İsrailoğulları arasında Musa gibi peygamber çıkmadı”⁶⁶ cümlesini göstermektedir. Risale yazarı, Yahudilerin susmaları ve sukut ederek bunu kabul etmelerini gerektiğini ifade etmektedir.⁶⁷ Bu pasaj, Müslüman reddiye yazarları tarafından *beşâirü'n-nübüvve* kapsamında en fazla alıntılanan cümlelerdendir.⁶⁸ Müslüman reddiye yazarları pasajda geçen kardeşler ifadesinden ancak ve ancak İsmailoğullarının anlaşılabilirliğini, bu sebeple de burada müjdelenen peygamberin İsrailoğullarından olma ihtimalinin bulunmadığını iddia etmişlerdir.

Müellif, Hz. Muhammed’in Kedar soyundan gelen ve Allah tarafından şeriat verilen bir peygamber olduğunu Hezekiel kitabından yaptığı bir atıfla ispatlamaya çalışmaktadır. Hezekiel’in “Kedar oğullarını meleklerle destekleyeceğim, at ve silahlarla çıkacaklar ve yasayı onların ayakları altına sereceğim ve kendi yasalarıyla sizi yargılayacaklar” cümlesini aktarmaktadır. Hezekiel’de ilgili ifadeler şu şekilde olup Kedar ismi geçmemektedir: “Babillileri, bütün Kildanileri, Pekotluları, Şoahlıları, Koahlıları, onlarla birlikte bütün Asurluları, yakışıklı gençleri -valileri, komutanları, subayları, ünlü adamları, atlıları- sana karşı ayaklandıracağım. Silahlarla, savaş ve yük arabalarıyla, çok uluslu bir orduyla sana saldıracaklar. Seni her yandan büyük, küçük kalkanlarla, miğferlerle saracaklar. Cezalandırmaları için seni onların eline teslim edeceğim. Seni kendi kurallarına göre yargılayacaklar. Öfkemi sana yönelteceğim, onların sana kızgınlıkla davranmalarını sağlayacağım. Burnunu, kulaklarını kesecekler. Sağ kalanları kılıçla öldürecekler. Oğullarını, kızlarını alacaklar, sağ kalanları ateş yakıp yok edecek. Üzerindeki giysiyi soyacak, güzel mücevherlerini alacaklar.”⁶⁹ Risale yazarı burada çok serbest davranarak metne sadık kalmamaktadır. Kedar’ın, Arapların atası olduğunu ifade eden müellif, burada Kedar’ın dini bir sisteme sahip olduğuna işaret bulunduğunu iddia etmektedir. Yahudilerin kendilerinden başka bir şeriat kabul etmediklerini, fakat bu anlatımın onların iddialarını çürüttüğünü belirten müellif, Allah’ın Kedar’ı meleklerle desteklediğini, Allah’ın gözünde itibarlı olmayan bir milletin meleklerle desteklenmeyeceğine dikkat çekmektedir.⁷⁰ Müellife göre kendi yasalarına göre yargılamaları onların şeriat sahibi olduklarını göstermektedir. Fakat metinde Kedar isminin geçmemesi sorun teşkil etmektedir. Kedar, Tevrat’ta İsmail’in ikinci oğlu olarak kaydedilmektedir.⁷¹ Bu durumda Kedar soyu da İsmailoğulları olmaktadır. Yahudi dinî literatüründe Kedar ismi genellikle Araplar ile özdeşleştirilmektedir. Mezmurlar’da geçen “Vay bana, Meşek’te garip kaldım sanki, Kedar çadırları arasında oturdum”⁷² cümlesi birçok Yahudi âlim tarafından İsmailoğulları olarak anlaşılmaktadır. Nitekim

⁶⁵ Reddiye geleneği incelendiğinde burada kastedilen peygamberle ilgili Samuel, Yeşu, Davud, Yeremya gibi alternatif isimler zikredilmektedir.

⁶⁶ Yas. 34:10.

⁶⁷ Kassin (ed.), *Te’yîdü'l-mille*, 330.

⁶⁸ Ali b. Rabban et-Taberî, *Kitābu'd-din ve'd-devle*, 137-138; Ali b. Rabban et-Taberî, *Hz. Muhammed’in (sav) Peygamberliğinin Delilleri*, 169-170; Brockelmann, “Ibn Gauzi’s Kitab al-Wafa fi fadail al-Mustafa nach der Leidener Handschrift untersucht”, 46-47; Schmidtke, “The Muslim Reception of Biblical Materials: Ibn Qutayba and His *A’lam al-Nubuwwa*”, 254; İbn Hazm, *el-Usul ve'l-furu'*, 124; Mağribi, *İfhamu'l-Yehüd*, 29-31, 107-108; Karâfi, *el-Ecvibetu'l-fâhira*, 178-179; Said b. Hasan, *Mesâliku'n-nazar fi nübüvveti seyyidi'l-beşer*, 327; İbn Kayyim, *Hidâyetu'l-hayârâ*, 119-120, 127, 143; Abdülhak el-İslâmî, *el-Husâmu'l-memdüd fi'r-reddi ale'l-Yehüd*, 59-62; İbn Teymiye, *el-Cevâbu's-sahih*, 5/188.

⁶⁹ Hez. 23:22-26.

⁷⁰ Kassin (ed.), *Te’yîdü'l-mille*, 332.

⁷¹ bk. Yar. 25:13; I. Ta. 1:29.

⁷² Mez. 120:5.

İbn Meymun da İslam peygamberinin soyunun Kedar'dan geldiğini belirtmektedir.⁷³ İslam kaynaklarında Hz. Muhammed'in şeceresi, Kedar aracılığıyla Hz. İsmail ve İbrahim'e bağlanmaktadır.⁷⁴ Müellifin Kedar bağlantısı geleneksel Yahudi kabulleriyle uyumlu olsa da alıntıldığı pasajın Kedar'la ilgisi yoktur.

Müellif, "Tanrı Sina'dan geldi, onlara Seir'den ışıdı, Paran Dağı'ndan göründü. On binlerce kutsalıyla birlikte geldi. Sağ elinde halkı için alev alev yanan ateş vardı"⁷⁵ cümlesini alıntulamakta ve buradaki Sina'nın Hz. Musa'ya, Seir'in Hz. İsa'ya, Paran'ın da Mekke olduğunu ve dolayısıyla Hz. Muhammed'e işaret ettiğini ifade etmektedir. On binlerce kutsalının ümmeti Muhammed olduğunu, ateşin ise Kur'an ve şeriat olduğunu belirtmektedir. Müellif, burada Yahudilerin bu ayeti nasıl tefsir ettiklerini de aktarmaktadır. Buna göre Allah, Tevrat'ı bütün milletlere sunmuş fakat sadece İsrailoğulları kabul etmiştir.⁷⁶ Risale yazarı, Habakkuk Kitabı'nda yer alan "Kutsal Tanrı, Paran Dağı'ndan gelecek"⁷⁷ ifadesini de alıntulamaktadır. Buradaki Paran'ın da Mekke olduğunu belirtmektedir. Müellif, yine Daniel Kitabı'nda da işaret olduğunu belirterek bir alıntı yapmaktadır. Fakat görünüşe göre bu alıntı Daniel Kitabı'ndan değil Habakkuk 3:3'tür: "Tanrı, Teman'dan, kutsal Tanrı Paran Dağı'ndan geldi. Görkemi kapladı gökleri, ona sunulan övgüler dünyayı doldurdu". Müellif, İbranice metinde geçen ona sunulan övgüler (*tehilato*) ifadesini aynı anlama gelen Ahmed kelimesiyle tercüme etmekte ve Hz. Muhammed'e işaret olarak kullanmaktadır.⁷⁸

Müellifin kullandığı yukarıdaki pasaj, reddiye geleneğinde en yoğun alıntılanan metinlerden birisidir. Metinde geçen Sina, Seir ve Paran isimleri Müslüman reddiye yazarları tarafından sırasıyla Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed olarak anlaşılmıştır.⁷⁹ Bazı reddiye müellifleri de Sina, Seir ve Paran ifadeleriyle Tin suresinin ilk üç ayeti arasında bağlantı kurmuştur. Buna göre incir ve zeytin Filistin yöresine yani Hz. İsa'ya, Sina dağı Hz. Musa'ya, beledi emin de Mekke'ye yani Hz. Muhammed'e işaret etmektedir.⁸⁰ Saadya Gaon (öl. 942), Seir ve Paran isimlerinin Sina Dağı'nın diğer isimleri olduğunu ve ayrı mekânlara işaret etmediğini iddia ederek Müslümanların iddialarını reddetmektedir.⁸¹ O, Habakkuk Kitabı'ndaki "Kutsal

⁷³ İbn Meymûn, *İggeret Teyman*, 96.

⁷⁴ Muhammed ibn Sa'd, *Kitābu't-tabakātī'l-kebir*; thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 2001), 1/38-39; Ebû Cafer Muhammed ibn Cerir et-Taberî, *Tārihu'r-rusul ve'l-mulûk*; thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim (Kahire: Dâru'l-Maarif, 1967), 2/272-274; Muhammed b. Ahmed ez-Zehebi, *Tārihu'l-İslam*, thk. Ömer Abdusselam Tedmuri (Kahire: Dâru'l-Kitābī'l-Arabî, 1990), 1/20.

⁷⁵ Yas. 33:2.

⁷⁶ *Sifre Dvarim*, ed. Louis Finkelstein (New York: The Jewish Theological Seminary, 1969), piska 343; Babil Talmudu, Suka, 52b; Kudüs Talmudu, Taanit, 3:4 (15a).

⁷⁷ Hab. 3:3.

⁷⁸ Kassin (ed.), *Te'yidü'l-mille*, 332-334.

⁷⁹ Ebu'r-Rebi' Muhammed İbnu'l-Leys, "Risâletü Ebi'r-Rebi'", *Asru'l-Me'mûn*, thk. Ahmed Ferid Rifai (Kahire: Müessesetü Hindavi, 2013), 668; Ali b. Rabban et-Taberî, *Kitābu'd-din ve'd-devle*, 138-139; Ali b. Rabban et-Taberî, *Hz. Muhammed'in (sav) Peygamberliğinin Delilleri*, 171; Brockelmann, "Ibn Gauzi's Kitab al-Wafa fi fadail al-Mustafa nach der Leidener Handschrift untersucht", 46-47; Schmidtke, "The Muslim Reception of Biblical Materials: Ibn Qutayba and His *A'lam al-Nubuwwa*", 254; Makdisi, *Le livre de la création et de l'histoire (Kitabu'l-bed' ve't-tarih)*, 5/32; Ebu Reyhan Muhammed b. Ahmed el-Birûnî, *el-Âsâru'l-bâkiye ani'l-kurûni'l-hâliye*, ed. Eduard Sachau (Brockhaus, Leipzig 1898), 19; Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ahvâi ve'n-nihal*, ed. Muhammed İbrahim Nasr-Abdurrahman Umeyre (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1996), 1/194; İbn Hazm, *el-Usul ve'l-furu'*, 124; Muhammed b. Abdullah ibn Zafer, *Hayru'l-bişer bi-hayri'l-beşer*, thk. Ali Ahmed Abdul'âl (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2010), 129; Mağribî, *İfhamu'l-Yehûd*, 34-36; Said b. Hasan, *Mesâliku'n-nazar fi nübüvveti seyyidi'l-beşer*, 328, 342; İbn Teymiye, *el-Cevâbu's-sahîh*, 5/199-200; İbn Kayyim, *Hidâyetü'l-hayârâ*, 122-124, 155-160.

⁸⁰ İbn Kayyim, *Hidâyetü'l-hayârâ*, 123-124; İbn Teymiye, *el-Cevâbu's-sahîh*, 5/207.

⁸¹ Said b. Yusuf el-Feyyûmî (Saadya Gaon), *Sefer ha-Nivhar be-Emunot ve be-Deot (Kitābu'l-emânât ve'l-ittikādât)*, ed. Yosef Kafih (Kudüs: Mahon Sura, 1970), 3/8, 137.

Tanrı, Paran Dağı'ndan gelecek"⁸² ifadesindeki fiilin anlam olarak geçmiş zaman anlamı taşıdığını belirterek onun da delil olarak gösterilmesinin doğru olmadığını öne sürmektedir.⁸³ İbn Meymun da pasajda geçen "geldi, ıdı ve göründü" şeklindeki fiil kalıplarına dikkat çekerek bunların geçmiş zaman kipinde kullanıldığını bu sebeple de İslam peygamberine işaret edemeyeceğini belirtmektedir.⁸⁴

Müellif, İşıya Kitabı'ndan "Kalkın ey önderler, kalkanları yağlayın. Rab bana dedi ki git bir gözcü dik, gördüğünü bildirsın. Savaş arabalarının, atlara, eşeklere, develere binmiş insanların çiftler çiftler geldiğini görünce dikkat kesilsin"⁸⁵ pasajını aktarmaktadır.⁸⁶ Müellifin, İşıya'dan aktardığı bir diğer pasaj da devamında yer alan "Savaş arabalarıyla atlılar çiftler çiftler geliyor, sonra yıkıldı, Babil yıkıldı diye haber verdi. Taptıkları bütün putlar yere çalınıp parçalandı"⁸⁷ şeklindedir. Eser sahibi, eşiğin Hz. İsa'ya, devenin de Hz. Muhammed'e işaret ettiğini dile getirmektedir. Müellife göre Babil'in putlarını İbrahim kırmaya başladı, Hz. Muhammed de tamamladı.⁸⁸ Daniel'de yer alan eşiğe binen ifadesiyle Hz. İsa'nın, deveye binen ifadesiyle de Hz. Muhammed'in kastedildiği Yahudi âlimler tarafından da dile getirilmektedir.⁸⁹ Bu durumda Yahudi âlimler de kendi kutsal kitaplarında Hz. Muhammed'e işaret olduğunu düşünmektedirler. Fakat bu işaretler müdeleme işaretleri değil tehdit ve İsrailoğullarına zarar verecek birisine dair uyarı işaretleridir.

Müellif, İsa'nın kendisinden sonra Paraklit'in geleceğini söylemesini de *beşairü'n-nü-büvve* çerçevesinde kullanmaktadır.⁹⁰ Paraklit kelimesinin hamd anlamına geldiğini ifade eden müellif, bunun da Hz. Muhammed'e işaret ettiğini belirtmektedir.⁹¹ Kur'an, icaz yönüyle mucizedir diyen risale yazarı, Yahudiler arasında İseviyye denen bir mezhebin Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul ettiklerine dikkat çekmektedir.⁹² Hz. Muhammed'in ümmi olduğuna işaret eden yazar, onun hiçbir hocasının olmadığını, bununla birlikte geleceğe ve gayba dair pek çok hakikati bildirdiğini belirtmektedir. O, ümmi birisinden böyle bir kitap sâdır olamayacağına dikkat çekmektedir.⁹³

3. Hz. Musa-Hz. Muhammed Karşılaştırması

Risale yazarının dikkat çektiği hususlardan birisi de Hz. Muhammed'in bütün peygamberlerden üstün oluşudur. Burada risalenin muhatabının Yahudiler olması sebebiyle müellif, Hz. Muhammed'i özellikle Hz. Musa'yla kıyaslayarak üstünlüğünü ispatlamaya gayret etmektedir. Onun bu çerçevede delil olarak kullandığı en temel argümanlardan birisi, ayın yarılmasıdır. Müellif, müşriklerin kendisinden mucize istediklerinde Hz. Muhammed'in parmağıyla ayı ikiye yardığını, buna insanların şahit olduğunu, fakat buna rağmen inkâr ettiklerini belirterek Kamer suresinin ilk ayetlerini paylaşmaktadır. Ayı yarmanın denizi yarmaktan daha şartırtıcı bir mucize olduğunu ifade eden müellif, Hz. Musa'nın denizi yarmasında denizin tamamen yarılmasının söz konusu olmadığını sadece birbirleriyle irtibatlı iki kıyının açıldığını belirtmektedir.⁹⁴

⁸² Hab. 3:3.

⁸³ Saadya Gaon, *Kitābu'l-emānāt ve'l-i'tikādāt*, 3/8, 138.

⁸⁴ İbn Meymūn, *İggeret Teyman*, ed. Halkin, 44, 46.

⁸⁵ Yşa. 21:5-7.

⁸⁶ Kassin (ed.), *Te'yidü'l-mille*, 334-335.

⁸⁷ Yşa. 21:9.

⁸⁸ Kassin (ed.), *Te'yidü'l-mille*, 339.

⁸⁹ "Tefilat Rabbi Şim'on bar Yohay", *Bet ha-Midraş*, ed. Adolp Jellineck (Leipzig 1857), 4/119; İbn Meymūn, *İggeret Teyman*, 80.

⁹⁰ Yu. 14:16, 14:26, 15:26 ve 16:7.

⁹¹ Kassin (ed.), *Te'yidü'l-mille*, 341-342.

⁹² bk. Halil İbrahim Bulut, "İseviyye (İslâm Dünyasında Ortaya Çıkan İlk Yahudi Mezhebi)", *EKEV Akademi Dergisi* 8/18 (2004), 297-318.

⁹³ Kassin (ed.), *Te'yidü'l-mille*, 343-344.

⁹⁴ Kassin (ed.), *Te'yidü'l-mille*, 344.

Müellif, Hz. Muhammed'in diğer mucizelerinden örnekler vererek onun Hz. Musa'dan üstün olduğunu iddia etmeye devam etmektedir. Hz. Muhammed'in bir gazvede on binlerce insana su tedarik ettiğinden bahseden müellif, peygamberin parmaklarından su aktığına dikkat çekmektedir. Bunu gözlerin gördüğünü, milletin bu sudan içtiğini ve hadiseyi rivayet ettiklerini nakletmektedir. Yazar, ayrıca kayadan su çıkarmaktansa etten su çıkarmanın daha şaşılacak bir şey olduğunu belirtmektedir. Hz. Musa'nın kayadan su çıkardığını, Hz. Muhammed'in ise etten su çıkardığını belirten müellif, Hz. Musa'nın sadece belirli bir kayadan su çıkarabildiğini, başka kayadan su çıkarmasını istediklerinde bunu yapamadığını, Hz. Muhammed'in ise istediği şeyden su çıkarabildiğini, örneğin ona bir kadeh getirdiklerinde elini kadehin üzerine koyduğunu ve su fişkırdığını nakletmektedir. Eser sahibi, bunlara ilaveten Hz. Muhammed'in diğer mucizelerinden de bahsetmektedir.⁹⁵ Müellif daha sonra Ebu Cehl ve Mekke müşrik ileri gelenlerin Hz. Muhammed namaz kılarken başına kaya yuvarlama planlarının akim kalması, zehirli yemeğin konuşması, hicret sırasında örümceğin Hira dağında ağ yaparak onları koruması, savaşlarda orduyu az bir gıda ile doyurması gibi örnekleri nakletmektedir.⁹⁶ Müellife göre, Rum suresiyle müjdelene, Fetih suresiyle vaatler ve Müslümanların egemenlik kuracaklarına dair ayetler Hz. Muhammed'in ilahi bir yardımla desteklendiğini göstermektedir.⁹⁷

Müellifin değindiği hususlardan birisi de Hz. Musa'nın, mucizelerini ancak asasıyla yapabildiğidir. Rivayete göre bu asanın üzerinde özel isimler yazılıdır ve mucizeler ancak bu sayede yapılabilmektedir. Müellif, Yahudilerin bu özel isme İbranice *šem ha-meforaş* dediklerini, Kur'an'da da *vadrib bi-asâke'l-hacer* ve *vadrib bi-asâkel-bahr* gibi ifadelerle bunun teyit edildiğini belirtmektedir. Yazarın dikkat çektiği bir diğer husus da Musa'nın Mısır'da gösterdiği mucizelerin bazısını sihirbazların da göstermesidir. Bu durumda başkalarının da yapabildiği şeyleri yaptığını belirterek Hz. Muhammed'in mucizelerinin ve bu noktadaki üstünlüğünün çok açık olduğunu dile getirmektedir.⁹⁸

Müellifin Hz. Muhammed'in büyüklüğünü ispat iddiasında kullandığı bir diğer husus da İslam'ın korunarak devam etmesidir. Yahudilerin dinlerini bozduklarını, peygamberlere isyan ettiklerini ve putlara taptıklarını belirten yazar, Hz. Muhammed sonrasında İslam devletlerinin büyük bir coğrafyaya hâkim olduklarını dinlerini bozmadan devam ettirdiklerini vurgulamaktadır. Ona göre, bu durum Hz. Muhammed'in bereketi ve hak peygamber olduğunun bir işaretidir.⁹⁹

Yazarın Hz. Musa ve Hz. Muhammed karşılaştırması reddiye geleneğinde ilginç bir ayrıntıdır. Hicrî ikinci asırdan itibaren Ortadoğu'ya yayılan ve yoğun bir şekilde Yahudi ve Hristiyan âlimlerle dini münazaralar yapan Müslüman âlimlerin, Hz. Muhammed'in mucizelerini üstünlük aracı olarak kullandıkları bilinmektedir. Müslüman reddiye yazarları, Hz. Muhammed'in mucizelerinin hem sayıca daha fazla hem de daha büyük olduğunu dile getirmişlerdir.¹⁰⁰ Örneğin Karâfi, ayı yarmanın denizi yarmaktan daha büyük bir mucize olduğunu iddia etmektedir ki bu kıyaslama bu makalede ele aldığımız risalede de zikredilmektedir.¹⁰¹ Diğer taraftan Mağribî ise Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in diğer mucizeler açısından eşit sayılabileceğini fakat Hz. Muhammed'in Kur'an mucizesinin istisnai bir durum olduğunu ve bu yönüyle diğer bütün mucizelerden üstün olduğunu dile getirmektedir.¹⁰²

⁹⁵ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 344-347.

⁹⁶ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 347-350.

⁹⁷ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 351.

⁹⁸ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 355-356.

⁹⁹ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 352-355.

¹⁰⁰ Abdulkhak el-İslamî, *el-Husâmu'l-memdüd fi'r-reddi ale'l-Yehüd*, 61-62; Karâfi, *el-Ecvibetu'l-Fâhira*, 157-159, 196. Ayrıca bk. Mağribî, *İfhamu'l-Yehüd*, 24-27; İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ahvâi ve'n-nihal*, 185-187.

¹⁰¹ Karâfi, *el-Ecvibetu'l-Fâhira*, 158.

¹⁰² Mağribî, *İfhamu'l-Yehüd*, 25-26. Ayrıca bk. Taş, *Samuel b. Yahya el-Mağribî, İfhamu'l-Yehüd Adlı Eseri ve Reddiye Geleneğindeki Yeri*, 107.

4. İsrailoğullarının Günahları ve Lanetlenmeleri

Müellifin risale boyunca üzerinde durduğu hususlardan birisi de İsrailoğullarının dinin esaslarına riayet etmemeleri ve peygamberlerin yolundan sapmalarıdır. Yazar, bu çerçevede Hz. Musa'ya verilen On Emir'in (*el-Aşru'l-Kelimât*) Arapça tercümesini paylaşmaktadır. Allah'ın kendilerine buyurduğu bu emirlere daha Hz. Musa hayattayken riayet edilmediğini belirten müellif, İsrailoğullarının buzağıya ve Peor putuna taptıklarını, Moav kızlarıyla zina ettiklerini, bu sebeple 24 bin kişinin öldürüldüğünü (Lev. 25. bap) aktarmaktadır. İsrailoğullarının Şabat yasaklarını da çiğnediklerini aktaran müellif, İşıya, Zekeriya ve Yahya peygamberi de öldürdüklerini nakletmektedir. Müellif ayrıca Allah'a inanıp sünnet olmayı kabul ettikleri halde Kral Hamor ve adamlarının Hz. Yakup'un evlatları tarafından öldürdüklerini belirtmektedir. Ona göre Kral Hamor ve adamları Yakupoğullarının sözlerine güvenerek bir ahit yapmışlar fakat Hz. Yakup'un evlatları bu ahdi çiğneyerek sözlerinde durmamışlardır. Müellif, Yakup'un Lea ile evlenmesi, Yehuda'nın Tamar'la birlikte olması, Reuven'in babasının cariyesi Bilha ile birlikte olması gibi hususlara dikkat çekmektedir. Hz. Musa'nın Mısırlıyı öldürdüğünü, çocuğunu sünnet ettirmediğini, ancak yolda Tanrı'nın meleğinin uyarısıyla Sipora tarafından sünnet edildiğini, Hz. Davud'un emrindeki komutanın karısıyla birlikte olduğunu nakletmektedir.¹⁰³ Yazarın bu çerçevede anlattığı şeyler aslında Yahudilerin seçilmiş bir millet olmadıklarını göstermeye yönelik örneklerdir. Bu örnekler üzerinden onların herhangi bir üstünlüklerinin olmadığını, bilakis günaha batmış bir halk olarak nitelendirilmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Yazarın gerek itikadi konularda gerekse etik ve karakter konularında Yahudilerin çok ciddi bir suç listesinin olduğuna gönderme yapması önem arz etmektedir. Müellif bunu yaparken sadece İsrailoğullarının değil Hz. Musa ve Hz. Davud gibi öne çıkan karakterlerden de örnekler vererek günah ve suçlarından bahsetmesi dikkat çekicidir.

Müellif, İsrailoğulları ve önderlerinin işledikleri suçları uzun uzun anlatmaktadır. O, Yakup'un, babası İshak'ı Esav görünümüne girerek kandırıldığını, bir evladın babasını aldatmasının (Yar. 27. bap) ve ona yalan söylemesinin nasıl mümkün olduğunu sorgulamaktadır. Müellif, ayrıca kişiden sperm çıktığında bütün vücudun yıkanması gerektiğine dair emir olduğunu (Lev. 15:16), fakat bu emrin artık uygulanmadığını söyleyerek Yahudileri eleştirmektedir. Bunun dışında kurbanların, sunuların ve zekâtın da yürürlükten kaldırıldığını ve İsrailoğullarının Allah tarafından bu sebeple cezalandırıldığını dile getirmektedir. Müellif, Hoşea Kitabı'ndan "İsraililer uzun süre kral, önder, kurban, dikili taş, efod, aile putu olmadan yaşayacak" cümlesini aktararak bu cümlenin İsrailoğullarının öndersiz ve şeratsız kaldıklarına ve şeriatlarının nesh edildiğine delil olduğunu iddia etmektedir. İsrailoğullarının kendilerini diğer milletlerden üstün gördüklerini hatırlatan yazar, "Aranızdaki yabancılar yükseldikçe yükselicek, sizse alçalıcağınız" ¹⁰⁴ cümlesini alıntılıyarak Tevrat'ta bunun reddedildiğini iddia etmektedir.¹⁰⁵ Bütün bunlar, aslında müellifin Tanah üzerinden Yahudileri itibarsızlaştırmaya yönelik çabalarıdır. O, bununla Yahudilerin seçilmiş bir millet değil bizzat ezilen, sürülen ve lanetlenen bir millet olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır.

Risale yazarı, İsrailoğullarının çöl yaşamı sırasındaki mızımızlanmalarına ve sürekli olarak isyan etmelerine de örnek vermektedir. Buna göre İsrailoğulları çölde yiyecek bulamadıkları için Hz. Musa'ya isyan ettiler. Allah, *man* ve bildircin gönderdi (Çık. 16. bap). Fakat onlar *man* toplarken Şabat kurallarına riayet etmediler. Oradan çıktıklarında da Refidim'de konakladılar ve su bulamadıkları için Hz. Musa'yla tartıştılar. Burada da Hz. Musa, halkın ne-redeyse kendisini taşılayacağını söyleyerek Tanrı'ya yakardı ve kayadan su çıkardı (Çık.17. bap). İsrailoğulları, kendilerine su çıkarılması meselesini "Rab aramızda mı diye Rabbi denemek için"¹⁰⁶ yaptıklarını söyleyerek Allah'a saygısızlık yaptılar.¹⁰⁷ Müellif, daha sonra altın

¹⁰³ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 370-373.

¹⁰⁴ Yas. 28:43.

¹⁰⁵ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 374.

¹⁰⁶ Çık. 17:7.

¹⁰⁷ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 375-377.

872 | Yasın Meral. Meçhul bir Yahudi Mühtedinin (14. yy.) Yahudiliğe Reddiyesi: ...

buzağı hadisesiyle ilgili pasajı (Çık. 32. bap) Arapçaya tercüme ederek nakletmektedir.¹⁰⁸ İsrailoğullarının Hz. Musa dağa gittiğinde buzağıyı yapması ve tapmasını nakleden müellif, Allah'ın emirlerini tutmadıktan sonra Tevrat'ın inzal edilmesinin ne anlamı olduğunu sormaktadır. Ona göre, kendilerine vad edilen bereket ve lanetlerin neticesinde inkârları ve küfürleri nedeniyle lanetlenmeyi seçtiler ve hepsini Allah onlara yaşattı ve ülkeden ülkeye sürgün edildiler.¹⁰⁹

Bilindiği üzere Hz. Musa, kutsal topraklarda keşif yapmak amacıyla her kabileden ileri gelen birisini casus olarak göndermiştir. Müellif, Yuşa ve Yefunne hariç hepsinin ağlayıp sızladığı ve Musa'ya çıkıştığını naklederek İsrailoğullarının teslimiyet göstermediklerine dikkat çekmektedir. Allah'ın çöldeki halka kutsal topraklara girmeyi yasakladığını nakleden müellif, inatçılıkları ve güvensizlikleri sebebiyle İsrailoğullarının bu ve benzeri cezalarla cezalandırıldığını göstermektedir.¹¹⁰ Karun'un isyanını, Şittim'de İsrailoğullarının Moav kızlarıyla zina ettiklerini ve 24 bin kişinin öldürülmesini paylaşan yazar doğrudan Yahudi kutsal kitabından İsrailoğullarının nasıl bir ahlaki zaaf ve inatçılık içerisinde olduğunu göstermeye çalışmaktadır.¹¹¹

Müellifin nakline göre Yahudiler, Mesih'in gelişiyle birlikte Allah'ın kendilerine rahmet ve bereketiyle muamele edeceğini iddia etmektedirler. Eser sahibi, Allah'ın rahmet ve merhametiyle kâfirlere de açık kapı bıraktığını ve onların da tövbe imkânı olduğunu, diğer türlü bunun Allah adına merhametsizlik olacağını, Yahudilerin de bu kontenjandan yararlanabileceklerini belirtmektedir. Müellif, daha sonra İsrâ suresi birinci sayfadaki ayetleri paylaşarak Yahudilerin zulmettiklerini, ardından Allah'ın onlara merhamet gösterdiğini sonra tekrar zulmettiklerini ve tekrar belaya uğradıklarını nakletmektedir.¹¹² Yazar, ayrıca Yahudilerin Mesih beklentisinin aksine Hz. İsa'nın nüzul edeceğine, haçı kıracağına, domuzu öldüreceğine, yeryüzünde hâkim olacağına ve Yahudilerin öldürüleceğine dair hadisi nakletmektedir. Hatta Yahudilerin taşların arkasına saklandıklarında taşların dile gelerek "Arkamda Yahudi var, gel öldür"¹¹³ diyeceğini belirtmektedir. Müellife göre Yahudilerin tövbe zamanı geçmiştir. Zira onlar Hz. İsa'yı da Hz. Muhammed'i de inkâr ederek bu haklarını değerlendirememişlerdir.¹¹⁴ Müellifin, Mesih'in gelişiyle kendilerinin dünyanın en izzetli halkı olacağına inanan Yahudilerin, ahir zamanda bunun tam tersi bir durumla karşılaşacaklarını vurgulaması önemlidir. Bilindiği üzere Yahudilerin ahir zaman inanışlarına göre, Mesih döneminde Yahudiler dünyanın tek hâkimi olacak ve diğer milletler onlara biat edeceklerdir. Burada Yahudilerin beklediği Mesih'in Davud soyundan gelecek bir Mesih olduğu ve Hz. İsa ile ilgisi olmadığı açıktır.

Müellifin üzerinde detaylıca durduğu hususlardan birisi de Yaratılış Kitabı 28. bapta bereketler ve lanetlerdir. O, Tevrat'taki bu kısmı bütün olarak Arapçaya tercüme etmektedir.¹¹⁵ Müellif, daha sonra Musa'nın ölümünden önce İsrailoğullarına hitaben söylediği "Ölümünden sonra büsbütün yozlaşacağınızı, size buyurduğum yoldan sapacağınızı biliyorum. Son günlerde kötülüklerle karşılaşacaksınız. Çünkü Rabbin gözünde kötü olanı yapacak ve yaptıklarınızla onu öfkeli edeceksiniz"¹¹⁶ pasajını aktarmaktadır.¹¹⁷ Müellif, Tanah'tan

¹⁰⁸ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 378-383.

¹⁰⁹ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 396-401.

¹¹⁰ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 383-388.

¹¹¹ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 389-396.

¹¹² Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 403.

¹¹³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şâhîh*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "el-Cihâd ve's-Siyer", 94 (no.2925); Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-şâhîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), "Fiten", 82 (no.2922).

¹¹⁴ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 405.

¹¹⁵ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 405-419.

¹¹⁶ Yas. 31:29.

¹¹⁷ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 419-423.

farklı peygamberlerin ağzından (Yeremya, Davud, İşıya, Amos, Süleyman, Malaki vs) İsrailoğullarının günah içerisinde yaşadıklarını, yoldan saptıklarını, Tanrı'nın sözlerine riayet etmediklerini örneklerle göstermektedir.¹¹⁸

Müellif, risalesinde Yahudilerle ilgili hoş olmayan ifadeler geçmesi sebebiyle kimsenin kendisini kınamamasını istemektedir. O, Tevrat'tan değiştirmeden doğrudan alıntı yaptığını, aslına sadık kalmak istediğini, kelimelerde düzeltme ve güzelleştirme yapmadığını ve bu sebeple ayıplanmamayı umduğunu ifade etmektedir. Yazar, kendisine ait bölümlerde de bazı sert ifadelere yer verdiğini, Arapçaya tam olarak hâkim olmadığını, yaşının ilerlediğini, eğitim alma imkânı tam olmadığını, bu risaleyi de Yahudilerle mücadele edecek Müslümanlar için kaleme aldığını ifade etmektedir.¹¹⁹

5. Tahrif, Nesh ve Beda'

Risale yazarının önemle üzerinde durduğu bir başka husus da Allah'ın başka milletlere şeriat göndermediği ve Tevrat'ın nesh olmadığına dair Yahudilerin iddialarıdır. Bunun apaçık bir yalan (*kizb zâhir*) olduğunu ifade eden müellif, buna delil olarak Nuh kanunlarını göstermektedir. Bilindiği üzere Yahudi geleneğinde Nuh'a verilen kanunlar mevcut olup bu kanunlar dinî yasalar olarak kabul görmektedir.¹²⁰ Yahudilerin kendilerinin de Nuh kanunlarının gerçekliğini ve meşruiyetini kabul ettiğini belirten müellif, buna rağmen Tevrat'tan başka şeriat verilmediği iddialarını eleştirmektedir. Reddiye yazarı, ayrıca Allah'ın başka milletlere şeriat vermeden ve emirler vaz etmeden onları helak etmesinin doğru olmayacağını belirtmektedir. Madem Allah diğer milletleri emir ve yasaklardan sorumlu tutmadı, bu durumda neye göre onları helak etti diye soran müellif, bunun Allah'a atılmış bir iftira olduğunu ifade etmektedir. Müellife göre Tevrat'tan başka kitap ve şeriat verilmediğine dair Yahudilerin iddiasını çürüten bir diğer delil de Allah'ın İshak'a söylediği "Baban İbrahim'e ant içerek verdiğim sözü yerine getireceğim. Soyunu gökteki yıldızlar kadar çoğaltacağım. Bu ülkelerin tümünü onlara vereceğim. Yeryüzündeki bütün uluslar senin soyun aracılığıyla kutsanacak. Çünkü İbrahim sözümü dinledi. Uyarılarıma, buyruklarıma, kurallarına, yasalarıma bağlı kaldı"¹²¹ pasajıdır. Müellif, madem Tevrat'tan başka şeriat ve kitap verilmedi, İbrahim'in uyduğu emir ve yasaklar neydi o zaman diyerek Yahudilerin iddiasını eleştirmektedir. Allah'ın İbrahim'e ve nesline sünneti emretmesinin de bir şeriat olduğunu ifade eden müellif, Tevrat nazil olduktan sonra yeni şeriat indirmekten Allah'ı men edecek bir gerekçe olmadığına dikkat çekmektedir.¹²²

İsmail'in bereketlenmesi ve sayıca çok fazla bir nesle sahip olmasının Tevrat'ta yazdığına dikkat çeken müellif, Allah'ın, bu kadar önem atfettiği bir kişiyi ve neslini nasıl şeriatlı ve dinsiz bırakacağını sormaktadır. Bunu aklın kabul etmeyeceğini belirten müellif, böyle bir şey olması durumunda da Allah'ın kullarına herhangi bir şeriat vermeyerek zulmetmiş olacağını ifade etmektedir. Müellif şu soruyu sormaktadır: Allah'ı İsrailoğullarına şeriat verip de İsmailoğullarına şeriat vermekten ne ahkoyabilir ki?¹²³

Yahudilerin neshi inkâr ettiklerini belirten müellif, onların neshi Tanrı'nın önceki yaptığı işten pişman olması olarak anladıklarını ifade etmektedir. Risale yazarı, Allah'ın İbrahim'e oğlunu kurban etmesini emrettiği halde sonrasında bundan vazgeçmesini örnek göstermektedir. Risale yazarı, Tevrat'tan örneklerle zaman içerisinde olan değişikliklere değinmektedir. Buna göre yenilecek hayvanlar ve evlilik konularında olmak üzere ilk başlarda insanoğluna

¹¹⁸ Kassin (ed.), *Te'vîdü'l-mille*, 427-433.

¹¹⁹ Kassin (ed.), *Te'vîdü'l-mille*, 434.

¹²⁰ Detaylı bilgi için bk. Eldar Hasanov, *Nuh Kanunları ve Nuhilik* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015).

¹²¹ Yar. 26:3-5.

¹²² Kassin (ed.), *Te'vîdü'l-mille*, 325.

¹²³ Kassin (ed.), *Te'vîdü'l-mille*, 325-326.

874 | Yasin Meral. Meçhul bir Yahudi Mühtedinin (14. yy.) Yahudiliğe Reddiyesi: ...

birçok şeyin mübah olduğunu, zaman içerisinde peyderpey bazı yasakların getirildiğine dikkat çekmektedir.¹²⁴ Müellif, neshin bir hükmün başka bir hükümlle iptal edilmesi anlamına geldiğine dikkat çekerek bunun vaki olduğunu belirtmektedir.¹²⁵

Müellifin nakline göre Yahudiler, Allah için beda'nın söz konusu olmadığını, Allah'ın bundan münezzeh olduğunu belirtmektedirler. Müellif önce beda'nın baştan kestirilemeyen ve sonradan ortaya çıkan yeni hususlar olup yapının bunda pişmanlık duyduğunu ifade eden durumlar için kullanıldığını ifade etmektedir. Her ne kadar yaratıcının zihninde değişiklik ya da sonradan ortaya çıkacak yeni durumdan haberdar olmama gibi bir durum olmayacağını iddia etseler de bizzat Tevrat'ta Allah'ın yaptığı bazı şeylerden pişman olduğuna dair ifadeler olduğunu belirterek Yahudilerin düşüncelerini eleştirmektedir. Buna göre dünyada kötülük arttığında Tanrı, insanoğlunu yarattığına pişman olmuş ve tufan göndererek onları helak etmiştir.¹²⁶ Müellife göre bu durum Tanrı'nın fikir değiştirdiğini ve yaptığı işten pişman olduğunu gösteren çok açık bir kayıttır.¹²⁷

Müellif, Yahudilerin elinde bulunan Tevrat'ın Hz. Musa'ya inen Tevrat olmadığını, Tevrat'ın levhalarda yazan kısımdan ibaret olduğunu, onları da Hz. Musa'nın kırdığını, çok az parçasının İsrailoğullarına intikal ettiğini, İsrailoğullarının kendilerine nakledilen mesajı da tahrif ettiklerini belirtmektedir. Yazarın bu konuda verdiği örnek Sayılar Kitabı'nda 21. bapta Rabbin Savaşları Kitabı'ndan alıntı yapılması ve yine aynı bapta ozanların sözlerine yer verilmesidir. Ona göre bu kısımlar tahrif edilmiş ve Allah'ın kelamı olmayan kısımlardır. Müellif, Tevrat'ın bu duruma düşmesinin altında Bühtünnasr'ın Kudüs'ü işgal ederek İsrailoğullarının elindeki Tevrat'ı yok etmesinin yattığını belirtmektedir. Yahudilerin Babil'e sürüldüğünü, sonrasında Kudüs'e geri döndüklerini nakleden müellif, bulabildikleri Tevrat parçalarından beğendiklerini aldıklarını, beğenmediklerini ise Tevrat'a dâhil etmediklerini, böylelikle tahrifin gerçekleştiğini ifade etmektedir.¹²⁸ Müellif, Samirilerden de bahsetmektedir. Buna göre Samiriler, Yahudilerin ellerinde bulunan Tevrat'ın gerçek Tevrat olmadığını bilakis kendi ellerinde bulunan Tevrat'ın asıl Tevrat olduğunu iddia etmektedirler.¹²⁹

Müellifin, Tevrat'ta neden ahiret ve haşirden bahsedilmediğine dair ilginç bir iddiası vardır. Buna göre Allah Hz. Musa'ya Tevrat'ı indirdiğinde İsrailoğullarından misak aldı. Emirlerini tutmaları ve yasaklarından kaçınmalarını emretti. Onlar da buna uyacaklarına dair söz verdiler. Musa da bir kurban kesti ve kanını İsrailoğullarının üzerine serpti ve bunu ahid kanı olarak isimlendirdi. Allah, İsrailoğullarının kalplerinin katılığını ve inatlarını, çoğunun zındık, sihirle uğraşan ve putperest olduğunu, dünyayı ahirete tercih ettiklerini bildiği için Tevrat'ta cennet, cehennem, sevap ceza gibi hususlardan bahsetmedi. Bilakis Tevrat'ın birçok yerinde emirlerimi tutarsanız rızkınız artar, nesliniz çoğalır, bereket artar, düşmanlarınıza karşı zaferler kazanırsınız şeklinde vaatlerin olduğunu ifade etmektedir.¹³⁰ Tevrat'ta ahiret inancının neden zikredilmediği Tevrat'la ilgili en problematik konulardan biridir. Ahiret inancı gibi merkezi bir inancın Tevrat'ta zikredilmemesi bazı Yahudi düşünürleri buna gerekçe üretmeye zorlamıştır. Konuyla ilgili Ortaçağ Yahudi düşünürlerinin farklı açıklamaları bulunmaktadır.

Müellifin Tevrat'ta yer alan detay hukuki konularla ilgili de ilginç açıklamaları bulunmaktadır. Risale yazarı, konuyla ilgili Tevrat'ın Levililer Kitabı'ndan (14. bapta) deri hastalıklarıyla ilgili detayları aktarmaktadır. Bu bapta deri hastalığına yakalananların hangi şartlarda temiz sayılacaklarına dair çok fazla detay kural bulunmaktadır. O, bu kadar detay hususların

¹²⁴ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 326-327.

¹²⁵ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 327.

¹²⁶ Tekvin, 6:6.

¹²⁷ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 328.

¹²⁸ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 360-363.

¹²⁹ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 363. Samirilerin Tevrat'ıyla ilgili bk. Fatma Gerçekcioğlu, *Samiriliğin Ortaya Çıkışı ve Kutsal Metinler Işığında Erken Dönem Samiri-Yahudi İlişkileri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017), 4-7, 65-69.

¹³⁰ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 365-366.

bir faydasının olmadığını, Yahudilerin, özel olmakla övündükleri şeriatlarının bu tür gereksiz şeylerle dolu olduğunu belirtmektedir. Müellife göre Yahudilerin bu kadar gereksiz teferruatla meşgul edilmelerinin sebebi, yatkın oldukları putperest uygulamalara düşmelerinin engellenmesi ve Allah'a isyandan uzak tutmaktır. Böylelikle onlar detayda boğularak günah işlemeye fırsat bulamayacaklardır.¹³¹

Sonuç

Bu makalede incelenen meçhul bir Yahudi'nin Yahudiliğe reddiyesinden ana hatlarıyla şu sonuçlara ulaşmak mümkündür:

Müellifin, Tanah'a dair metin bilgisinin İbn Hazm kadar olmasa da yoğun olduğu görülmektedir. Ayrıca Tanah dışında Yahudi sözlü geleneğinden bazı alıntılarda bulunduğu görülmektedir. Yahudilik bilgisi açısından her şeye rağmen çok güçlü bir reddiye olduğunu söylemek mümkün değildir. Hele de İbn Hazm ile karşılaştırıldığında zayıf bir reddiyedir.

Reddiye yazarı, Tanah'taki çelişkilerden ziyade bizzat Tanah'ın pasajlarından İsrailoğullarının yoldan çıktıklarını çok yoğun örneklerle göstermek istemektedir. Bununla da aslında hem seçilmişlik ve tevarüs iddiasını yok etmekte, hem de Muhammed ümmetinin Kur'an'ın aslına sadık kalarak bu seçilmişliğin muhatabı olduğunu öne sürmektedir. Diğer reddiyelerde de yer yer karşılaştığımız bu metot, bu reddiyede çok daha yoğun ve merkezi bir gündem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Müellif, *beşairü'n-nübüvve* konusunda genellikle reddiye literatüründe bilinen ayetleri alıntılanmaktadır. Bunun dışında çok fazla kullanılmayan bazı pasaj tercihleri de çok zayıf gözükmektedir. Bu anlamda risale yazarının çok özgün olduğu söylenemez. Diğer taraftan aktardığı bazı pasajlarda esnek davrandığı ve metne sadık kalmadığı görülmektedir.

Muhtemelen reddiyenin en orijinal kısmı, İsmail-İshak ve Hacer-Sara karşılaştırmasıdır. Müellif, bu kısımlarda özgün yorum ve değerlendirmelerde bulunmaktadır. Gerek İsmail-İshak karşılaştırması, gerekse Hacer-Sara karşılaştırması başka yerlerde Hz. Musa-Hz. Muhammed karşılaştırması olarak devam etmektedir. Her halükarda müellif, bu noktada İsmail ve soyunun asıl seçilmiş soy olduğunu ısrarla vurgulamaktadır. Bunun doğal sonucu olarak da Hz. Muhammed'in bu zincirin son halkası olarak tabi olunması gereken tartışmasız en büyük peygamber olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır. Burada ilginç olan hususlardan birisi de Yahudi kökenli birisinin Hz. Musa, Sara ve İshak üzerinden seçilmiş millet düşüncesini çok ciddi bir gayretle çürütmeye çalışmasıdır. İhtida eden kişilerin gerek samimiyetlerini ispat etmek gerekse Müslüman idareciler nezdinde hüsn-ü kabul görmek adına bu tür şeyler yaptıkları görülmektedir. Müellifin, İsmail'i ve Hz. Muhammed'i överek yüceltmesinin yanında Hz. Musa'nın mucizelerini küçümsemesi ve Yahudi atalarını basit görmesi de bu anlamda uç bir tavır olarak nitelendirilebilir.

¹³¹ Kassin (ed.), *Te'yîdü'l-mille*, 366-370.

Kaynakça

- Bîrûnî, Ebu Reyhan Muhammed b. Ahmed. *el-Âsârü'l-bâkiye ani'l-kurûni'l-hâliye*. ed. Eduard Sachau, Leipzig: Brockhaus, 1898.
- Brockelmann, Carl. "Ibn Gauzi's Kitab al-Wafa fi fadail al-Mustafa nach der Leidener Handschrift untersucht". *Beitrage zur Assyriologie und vergleichenden semitischen Sprachwissenschaft* 3 (1898), 1-59.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-şahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Bulut, Halil İbrahim. "İseviyye (İslâm Dünyasında Ortaya Çıkan İlk Yahudi Mezhebi)". *EKEV Akademi Dergisi* 8/18 (2004), 297-318.
- Hatice Dağhan. *Abdülhak el-İslâmî'nin el-Husâmu'l-Memdûd fi'r-Redd Ale'l-Yehûd İsimli Reddiyesinin Analizi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2016.
- Feyyûmî, Said b. Yusuf (Saadya Gaon). *Sefer ha-Nivhar be-Emunot ve be-Deot (Kitābu'l-emānāt ve'l-i'tikādāt)*, ed. Yosef Kafih, Mahon Sura, Kudüs 1970.
- Flügel, Gustav. *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*. Wien: 1867.
- Gerçekcioğlu, Fatma. *Samiriliğin Ortaya Çıkışı ve Kutsal Metinler Işığında Erken Dönem Samiri-Yahudi İlişkileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017.
- Hasanov, Eldar. *Nuh Kanunları ve Nuhîlik*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd. *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ahvâi ve'n-nihal*. ed. Muhammed İbrahim Nasr-Abdurrahman Umeyre. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1996.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed bin Saîd. *el-Usûl ve'l-furû'*. thk. Abdulhak et-Turkmani, Beyrut: Daru İbn Hazm, 2011.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyub. *Hidâyetü'l-hayârâ fi ecvibeti'l-Yehûd ve'n-Nasârâ*. thk. Osman Cuma Dümeyriyye. Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevâ'id, 1429.
- İbn Meymûn, Musa. *İggeret Teyman*. ed. Abraham S. Halkin. New York: American Academy for Jewish Research, 1952.
- İbn Sa'd, Muhammed. *Kitābu't-tabakāti'l-kebîr*. thk. Ali Muhammed Ömer. Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 2001.
- İbn Teymiye, Ebu'l-Abbas Takıyyuddîn Ahmed b. Abdülhalîm. *el-Cevābu's-sahîh li-men beddele dine'l-Mesîh*. thk. Ali b. Hasan b. Nasır, Riyad: Dâru'l-Asıme, 1999.
- İbn Zafer, Muhammed b. Abdullah. *Hayru'l-bişer bi-hayri'l-beşer*, thk. Ali Ahmed Abdul'âl. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2010.
- İbnu'l-Leys, Ebu'r-Rebi' Muhammed. "Risâletü Ebi'r-Rebi'", *Asru'l-Me'mûn*, thk. Ahmed Ferid Rifai. Kahire: Müessesetü Hindavi, 2013.
- İskenderî, Said b. Hasan. *Mesâliku'n-nazar fi nübüvveti seyyidi'l-beşer*. ed. Sidney Adams Weston, Journal of the American Oriental Society 24/2 (1903).
- İslâmî, Ebû Muhammed Abdulhak. *el-Husâmu'l-memdûd fi'r-reddi ale'l-Yehûd*. ed. Esperanza Alfonso, Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Cientificas, 1998.
- Karâfî, Şihâbu'd-Din Ebu'l-Abbas Ahmed b. İdris. *el-Ecvibetu'l-fâhîra ani'l-es'ileti'l-fâcira*. thk. Mecdi Muhammed eş-Şihavî. Beyrut: Matbaatu Âlemi'l-Kutub, 2005.
- Kassin, Leon Jacob. *A Study of Fourteenth-Century Polemical Treatise 'Adversus Judaeos' (Arabic Text)*. New York: Columbia Üniversitesi, Doktora Tezi, 1969.
- Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur İncil*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları, 2016.
- Mağribi, Samuel. *İfhamu'l-Yehûd*, ed. Moshe Perlmann, Proceedings of the American Academy for Jewish Research 32 (1964).
- Makdisi, Mutahhar b. Tahir. *Le livre de la création et de l'histoire (Kitābu'l-Bed' ve't-Tarih)*. ed. Clement Huart. Paris: Ernest Leroux, 1916.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdül-bâkî. Kahire: y.y., 1374-75/1955-56.

- Palacios, Miguel Asin. "Un tratado morisco de polemica contra los judios", *Melanges Hartwig Derenbourg*, 343-366. Paris: Ernest Leroux, 1909.
- Schmidtke, Sabine. "The Muslim Reception of Biblical Materials: Ibn Qutayba and His A'lam al-Nubuwwa". *Islam and Christian-Muslim Relations* 22/3 (2011), 249-274.
- Sifre Dvarim*, ed. Louis Finkelstein. New York: The Jewish Theological Seminary, 1969.
- "Tefilat Rabbi Şim'on bar Yohay". *Bet ha-Midraş*, ed. Adolp Jellineck, Leipzig: 1857.
- Taberî, Ali b. Rabban. *Hız Muhammed'in (sav) Peygamberliğinin Delilleri*. çev. Fuat Aydın. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- Taberî, Ali b. Rabban. *Kitābu'd-din ve'd-devle*. thk. Adil Nuveyhad. Beyrut: Dâru'l-Afâki'l-Cedide, 1973.
- Taberi, Ebû Cafer Muhammed ibn Cerir. *Târihu'r-rusul ve'l-mulûk*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, 2. Baskı, Dâru'l-Maarif, Kahire 1967
- Taş, Fatıma Betül. "Yahudi Âlim Sad b. Manşûr İbn Kemmüne'nin beşâiru'n-nubuuvve ile İlgili Görüşleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 58/1 (2017), 47-67.
- Taş, Fatıma Betül. "Yahudi Asıllı Mühtedi Bilgin Samuel bin Yahyâ el-Mağribî'nin (ö. 1175) Yahudiliğe Reddiyesi: İfhâmu'l-Yehûd". *Dini Araştırmalar* 18/47 (2015), 243-269.
- Taş, Fatıma Betül. *Samuel b. Yahya el-Mağribi. İfhamu'l-Yehûd Adlı Eseri ve Reddiye Geleneğindeki Yeri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Wiegers, Gerard. *Islamic Literature in Spanish and Aljamiado*. Leiden and New York: Brill, 1994.
- Yüce Kur'an*, çev. Abdulkadir Şener, Cemal Sofuoğlu, Mustafa Yıldırım (İzmir: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 2016).
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed. *Târihu'l-İslâm*, thk. Ömer Abdusselam Tedmuri. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1990.